

WORKSHOP VOOR DE START VAN HET EU PROJECT:

“Bevorderen van Geïntegreerd en Participatief
Beheer van de Oceaan van Suriname en Guyana: de
oostelijke poort naar het Caribisch gebied”

VERSLAG

Asewa Otono, Paramaribo Suriname
24 & 25 juli 2017

GREEN HERITAGE FUND SURINAME

Gefinancierd door de Europese Unie

INHOUDSOPGAVE

DAG 1	5
24 JULI 2017.....	5
WELKOM EN OPENING	5
INTRODUCTIE VAN HET PROJECT DOOR WWF & NCD	5
OPENINGSTOESPRAKEN DOOR BEWINDSLIEDEN	6
OVERZICHT VAN DE SDG EN AICHI DOELSTELLINGEN	8
MARIENE RUIMTELIJKE ORDENING EN ECOSYSTEEM GEBASEERDE AANPAK	10
EEN OVERZICHT VAN HET PROJECT, DE DOELSTELLINGEN, DE ACTIVITEITEN EN VERWACHTE RESULTATEN	12
PROJECT WERKPLAN EN TIJDLIJN INCLUSIEF MIJLPALEN EN DEADLINES VOOR ALLE ASPECTEN VAN HET PROJECT.....	14
MARIENE RUIMTELIJKE ORDENING (FILMS UIT DE REGIO)	19
OMSCHRIJVING VAN HET GEOGRAFISCHE GEBIED EN HET ECOSYSTEEM	20
MARIENE RUIMTELIJKE ORDENING IN DE REGIO	21
MARIENE RUIMTELIJKE ORDENING IN DE REGIO	23
DAG 2	27
25 JULI 2017.....	27
OPENING VAN DAG 2	27
P3DM VOORBEELDEN VAN DE REGIO	29
MARIENE RUIMTELIJKE ORDENING WERKGROEP	34
CBD GAP ANALYSE EN EVALUATIE VAN WET EN REGELGEVING.....	37
INTERACTIEVE SESSIE	42
VOLGENDE STAPPEN	42
AFSLUITING	43
APPENDICES	43
APPENDIX A: WORKSHOP AGENDA	43
APPENDIX B: STAKEHOLDER LIJST.....	45
APPENDIX C: WORKSHOP EVALUATIE FORMULIER	48
APPENDIX LIJST VAN VIDEOS DIE TIJDENS DE WORKSHOP VERTOOND ZIJN	50

DISCLAIMER: *Dit rapport is geproduceerd als onderdeel van het project: Bevorderen van geïntegreerd en participatief beheer van de oceaan in Guyana en Suriname: de oostelijke poort naar het Caribisch gebied dat gefinancierd wordt door de Europese Unie. De inhoud van deze publicatie is onder de verantwoordelijkheid van WWF en mag in geen geval worden beschouwd als een afspiegeling van de positie van de Europese Unie.*

Inleiding

Dit is het verslag van het door de EU gefinancierd project *“Promoting Integrated and Participatory Ocean Governance in Suriname: the Eastern Gate to the Caribbean”*, welke is gestart in januari 2017. Het uiteindelijke doel van het project is een aanzienlijke verbetering brengen in het beheer en de bescherming van de bronnen van de mariene gebieden en de kustgebieden in Suriname en Guyana. Beoogd wordt om dit te bereiken door middel van een samenwerkingsproces met alle stakeholders in de oceaan, verbeterde kennis van de kustgebieden en de mariene gebieden en verbeterde capaciteit van alle belangrijke stakeholders. Met dit project wordt tevens beoogd tevens een aanzienlijke vooruitgang te boeken wat betreft het behalen van de Aichi-doelen 4, 6, 10, 11 en 14.

Dit project dat uitgevoerd zal worden over een periode van vier jaar wordt gefinancierd door de EU en beslaat de kustgebieden en mariene gebieden van Suriname en Guyana. Het zal worden uitgevoerd door middel van een samenwerking tussen WWF Guiana's, Guyana's Protected Area Commission (PAC), Green Heritage Fund Suriname (GHFS) en de afdeling Natuurbeheer van de Dienst 's Lands Bosbeheer in Suriname.

Op 24 en 25 juli 2017 is de launch workshop gehouden in Asewa Otono in Paramaribo, Suriname. De participanten in deze workshop waren vertegenwoordigers van de overheid, ministeries, de private sector, lokale gemeenschappen, NGO's en academici. Het doel van de workshop was om alle stakeholders in het project samen te brengen en hen een overzicht te verschaffen van het project, de doelen en activiteiten, alsmede het bespreken van de potentiële rollen van de verschillende stakeholders wat betreft mariene ruimtelijke ordening en mariene beschermde gebieden.

Tijdens de workshop werd aan de participanten gevraagd een open en holistische benadering te gebruiken bij het nadenken over hoe efficiënt invulling kan worden gegeven aan de eigen rol in het project. Benadrukt werd dat de ervaring en (traditionele) kennis van de participanten waardevolle invulling zal bieden bij de implementatiefase. Participanten werden gedurende de workshop dan ook verschillende malen aangespoord hun ervaringen te delen.

DAG 1

24 JULI 2017

Welkom en Opening

Mw. Karin Lachmising, de MC van de 2-daagse workshop, heet de aanwezigen welkom bij de workshop namens WWF en haar partners, het Green Heritage Fund Suriname, Natuurbeheer Suriname en de *Guyana Protected Areas Commission*, oftewel PAC, en de financierder van dit project de Europese Unie (EU).

Het EU-project '*Bevorderen van Geïntegreerd en Participatief Beheer van de Oceaan van Suriname en Guyana: de Oostelijke poort naar het Caribisch Gebied.*' zal worden uitgevoerd in Suriname en Guyana. WWF heeft met haar partners de lead bij de uitvoering van dit *Marine Biodiversity and Forest Governance* project in Suriname. Het is een belangrijk project omdat hiermee aandacht wordt gegeven aan de belangrijkste paaigronden voor de visserij en de biodiversiteit in Suriname.

In de workshop zal worden uitgelegd wat het project inhoudt en hoe het in Suriname uitgevoerd zal worden. Er zijn verschillende belanghebbenden betrokken bij het in stand houden van de mariene biodiversiteit en bij het beheer van dit gebied. Om deze reden zijn vertegenwoordigers van een reeks verschillende sectoren uitgenodigd deze workshop bij te wonen, waaronder NGO's, de visserijsector, en de toerismesector. De participanten zullen vandaag geïnformeerd en betrokken worden bij dit proces om de wateren en alles wat daarbij hoort goed te gebruiken, beschermen en beheren.

Introductie van het project door WWF & NCD

Dhr. Laurens Gomes, Suriname Country Representative WWF Guianas van WWF Suriname heet de aanwezigen welkom bij de workshop.

De meeste participanten in de workshop hebben hun eigen connectie met de oceaan en zijn goed op de hoogte van het belang van de oceaan. Wereldwijd leven de meeste mensen aan de kust. Als gevolg van klimaatverandering, stijgt de zeespiegel. Hoe hiermee omgegaan moet worden is belangrijk voor zowel Suriname als Guyana en dhr. Gomes doet daarom een beroep op alle stakeholders om een voortrekkersrol te vervullen en dit bewustzijn te delen met hun directe omgeving.

In dit project worden de gebruikers van de oceaan centraal gesteld en het project zal worden uitgevoerd aan de hand van een participatief proces. De bedoeling is dat er vanaf het moment van de launch van vandaag een gevoel van eigen inbreng en betrokkenheid zal zijn onder alle stakeholders. Tijdens de sessies zal worden aangegeven hoe het traject van participatie eruit zal zien. Een groep van experts zal bij de presentaties informatie delen, maar gehoopt wordt dat ook de participanten hun kennis en inzichten zullen delen.

Dit project heeft raakvlakken met verschillende actuele thema's, waaronder duurzame visserij (industriële visserij, artisanale visserij, etc.), kustverdediging, ontwikkeling van de *offshore* olie- en gasindustrie (deze industrie heeft behoefte aan informatie en keuzes en hier kan dit project een rol in

spelen) en het geografisch ruimtelijk inkaderen van initiatieven. Tevens moet er rekening mee worden gehouden dat de oceaan een plaats is waar veel natuurlijke processen plaatsvinden. Pas nu wordt duidelijk hoe uniek Suriname en Guyana wereldwijd zijn wat dat betreft.

Gehoopt wordt dat het project wordt gezien als een ondersteuning aan de verschillende stakeholders, omdat alle partijen gezamenlijk meer informatie hebben over de oceaan en in een participatief proces naar voren kan komen wat nog geleerd moet worden en hoe de kennisagenda voor de komende jaren ingericht zal moeten worden. Zowel Suriname en Guyana hebben zich gecommitteerd er naartoe te werken om 10% beschermde gebieden op zee te hebben.

De verwachting en aanname is dat er een sleutel gevonden kan worden om beschermde gebieden in te stellen, zodat deze dienend zijn aan de belangen van een grote groep stakeholders en tegelijkertijd ook ruimte gegeven kan worden om de biodiversiteit te beschermen. Daarnaast wordt gehoopt dat dit project ook een ruimtelijk plan kan informeren om te komen tot optimalisatie van het gebruik van de oceaan.

De reden dat dit project in Suriname en Guyana tegelijk wordt uitgerold is uitsluitend dat in deze twee landen de informatiebehoefte vergelijkbaar is en het wordt gezien als een goede manier om de kennisagenda te versterken en beide landen sneller vooruitgang kunnen boeken dan wanneer de landen individueel aan de slag zouden gaan.

Dhr. Gomes bedankt de aanwezigen voor hun aandacht.

Openingstoespraken door bewindslieden

Dhr. Hesdy Esajas, Waarnemend Hoofd van 's Lands Bosbeheer (LBB), heet de aanwezigen welkom namens het Ministerie van Ruimtelijke Ordening, Grond- en Bosbeheer (ROGB) en verontschuldigt de minister die wegens andere verplichtingen niet aanwezig kan zijn bij deze workshop.

Het ROGB is verantwoordelijk voor het beheer van beschermde gebieden in Suriname, waaronder de *Multiple Use Management Areas*, oftewel de MUMA's, en natuurreservaten in de kustvlakte. De jachtopzieners van Natuurbeheer zijn verantwoordelijk voor het toezicht op en de controle van de naleving van wetten zoals de Natuurbeschermingswet en de Jachtwet van 1954. In 2002 trad het Jachtbesluit in werking en deze betreft een uitbreiding van de jurisdictie tot en met de 200-mijl zeezone. De overheid heeft langs de kust in totaal 4 natuurreservaten en 4 MUMA's ingesteld. Echter, er zijn nog geen beschermde gebieden ingesteld in het mariene gebied van Suriname.

'Het MUMA-concept is geïntroduceerd in de jaren '70 door 's-Lands Bosbeheer (LBB) en richt zich op het behoud van de biodiversiteit in het gebied. Het beheer richt zich op het garanderen van het voortbestaan van gezonde in het wild levende voorkomens van planten en dieren. Zo zijn ook de burgers die economisch afhankelijk zijn van deze bronnen verzekerd van hun inkomsten, omdat onder meer uitputting van deze bronnen wordt voorkomen. Het ministerie staat hiermee in lijn met de internationaal gehanteerde principes zoals vervat in de Ramsar Conventie en de Biodiversiteitsconventies. Om optimaal aan de verplichtingen van de conventies te voldoen is het nodig de achterhaalde natuurwetten te herzien. Daarom zijn Conservation International en WWF

Guianas benaderd voor ondersteuning in het traject om te komen tot een Natuurwet welke voldoet aan de hedendaagse eisen.

Ontwikkeling is nodig, maar belangrijk is ook dat de negatieve effecten hiervan worden gemitigeerd. Om te komen tot een beter beheer van het kustgebied heeft WWF Guianas in samenwerking met ROGB, afdeling Natuurbeheer/LLB, Green Heritage Fund Suriname en PAC van Guyana dit project uitgewerkt en ingediend bij de EU. Dit project richt zich met name op de kust en het mariene gebied in Suriname en Guyana. Het gaat hierbij om belangrijke kraamkamer gebieden van vis- en vogelsoorten die van regionaal en internationaal belang zijn. Er dient ook rekening worden gehouden met overbevissing van bepaalde soorten en toename van activiteiten van bv. oliemaatschappijen in genoemd gebied.

Suriname en Guyana hebben beide een gap op het gebied van het verzamelen van data en daarom is ook dit component opgenomen in het project. Hierdoor zal het mogelijk zijn om beleid te maken op basis van data voor duurzaam beheer van het maritieme milieu. Suriname zal ook moeten voldoen aan Aichi target 11 van het Biodiversiteit Strategisch Plan, waarbij in 2020 tenminste 10% aan beschermde gebieden aan de kust en in zee geïdentificeerd moeten zijn.

Met deze workshop wordt een belangrijke stap gezet om te komen tot geïntegreerd beheer van de kust en de zee. Dhr. Esajas bedankt alle organisaties en personen die een bijdrage hebben geleverd aan de organisatie van de workshop en wenst alle aanwezigen een vruchtbare workshop toe.

Dhr. Winston Lackin, Presidentieel Adviseur Milieu & National Focal Point voor het Biodiversiteitsverdrag van het Kabinet van de President heet iedereen welkom.

Er is altijd een spanningsveld bij landen in ontwikkeling wanneer het gaat om het inzetten van infrastructurele werken en processen, omdat er keuzes gemaakt moeten worden ten behoeve van behoud van de rijke diversiteit in het milieu waar Suriname over beschikt. Met internationale verdragen die vertaald moeten worden naar nationale wetgeving heeft Suriname aangegeven hoe het met het milieu wil omgaan. Om hieraan te kunnen voldoen, is samenwerking met (internationale) stakeholders belangrijk.

Suriname heeft in de jaren '90 wet- en regelgeving ontwikkeld ten behoeve van het behoud van de mariene diversiteit. Een concrete target die is gesteld, is om te trachten om 10% te maken tot mariene beschermd gebied. Suriname is het meest amazonisch land van het Amazonegebied omdat het met meer dan 90% bedekt is met tropisch regenwoud. Dit is een unieke rijkdom die met de nodige verplichtingen gepaard gaat.

Het was een bewuste politieke keuze om in de Verenigde Naties te bewerkstelligen het zeegebied uit te breiden, waardoor Suriname nu meer uit water dan land bestaat. Het is daarom belangrijk dat er bewustzijn hierover wordt gecreëerd bij de burgers in Suriname. Bij het stimuleren van de ontwikkeling in een land, moet altijd rekening worden gehouden met de effecten hiervan op het behoud van het milieu. Het mariene gebied heeft ook te maken met economische mogelijkheden, scheepvaart, toerisme en wetenschappelijke mogelijkheden. Er is beleid nodig om dit alles te reguleren. Daarom is het goed om samenwerkingen aan te gaan met internationale organisaties met

de nodige netwerken en kennis om Suriname ondersteuning te bieden in deze. Vanuit Coördinatie Milieu zal continu de focus worden gelegd op duurzame ontwikkeling, zonder te veel schade te veroorzaken aan het milieu. Gehoopt wordt dat de workshop zal bijdragen aan de ontwikkeling van instrumenten voor het formuleren van beleid, om doelgericht aan het behalen van de gestelde targets te kunnen werken.

Dhr. Lackin verklaart de workshop vervolgens officieel geopend.

Overzicht van de SDG en Aichi doelstellingen

PRESENTATIE 1: INTERNATIONALE DOELSTELLINGEN VOOR DUURZAME ONTWIKKELING, BESCHERMING VAN BIODIVERSITEIT & ECOSYSTEMEN – HANNEKE VAN LAVIEREN

Mw. Hanneke van Lavieren, Oceans Coordinator WWF Guianas, heet de aanwezigen welkom. In haar presentatie biedt zij inzicht in hoe het project past binnen de doelen gesteld op wereldniveau wat betreft duurzame ontwikkeling en biodiversiteit.

De Sustainable Development Goals (SDG's) zijn een vervolg op de Millennium Development Goals (MDG's), de mondiale ontwikkelingsagenda van 2000-2015. Ze bieden een universele aanpak welke erop is gericht armoede te bestrijden, de planeet te beschermen en ervoor te zorgen dat alle mensen in vrede en voorspoed kunnen leven.

Er zijn in totaal 17 SDG's geformuleerd en indirect zal dit project bijdragen aan het behalen van verschillende van deze SDG's, waaronder het verminderen van armoede. Immers, het stimuleren van een duurzamere ontwikkeling van de kust en zee, zal de visserij ten goede komen, hetgeen een bijdrage zal leveren aan het verminderen van de armoede van de mensen die wonen langs de kust.

Dit project zal tevens een directe bijdrage leveren aan SDG14: *'Het beheer en duurzaam gebruik van de oceanen, zeeën en mariene hulpbronnen voor duurzame ontwikkeling'*. SDG 14 bestaat uit 7 subdoelstellingen, waarvan er drie relevant zijn voor dit project. Voor deze subdoelstellingen zijn specifieke indicatoren vastgesteld waarmee getoetst kan worden of deze doelstellingen zijn gehaald.

Een overzicht van deze subdoelstellingen en de bijbehorende indicatoren is onderstaand opgenomen.

DOELSTELLING	INDICATOR
14.2 Tegen 2020 het bereiken van duurzaam beheer en bescherming van belangrijke mariene en kustecosystemen om zo nadelige gevolgen te voorkomen, onder meer door hun veerkracht te versterken en maatregelen te nemen voor hun herstel zodat de oceanen gezond en productief zullen zijn.	14.2.1 Deel van nationale exclusieve economische zones beheerd met behulp van ecosysteem gebaseerde benaderingen

DOELSTELLING	INDICATOR
14.4 Tegen 2020 worden alle visbestanden en vangsten effectief gereguleerd, overbevissing, illegale, ongerapporteerde en ongereguleerde visserij en vernietigende visserijpraktijken beëindigd en wetenschappelijke bestuursplannen om de visbestanden zo snel mogelijk te herstellen geïmplementeerd, in ieder geval tot niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen produceren, zoals bepaald door hun biologische eigenschappen	14.4.1 Deel van de visbestanden op biologisch duurzame niveaus
14.5 Tegen 2020 zijn tenminste 10 procent van de kust- en mariene gebieden behouden, in overeenstemming met de nationale en internationale wetgeving en gebaseerd op wetenschappelijke informatie	14.5.1 Dekking van beschermde gebieden in verhouding tot mariene gebieden

De 2030 Agenda betreft een mondiale agenda. Een specifiek verdrag waar Suriname voor heeft getekend is het Verdrag inzake Biodiversiteit, waarin de Aichi-doelstellingen zijn opgenomen. Dit verdrag is gesloten in een overeenkomst in Rio de Janeiro in 1992, tijdens een Earth Summit en is geratificeerd door Suriname in 1996. Dit verdrag biedt een mondiaal juridisch kader voor het behoud van biologische diversiteit, het duurzaam gebruik ervan en een eerlijke verdeling van de voordelen die het gebruik van genetische bronnen opleveren. Het biedt de mogelijkheid tot een gemeenschappelijke aanpak van het behoud van biodiversiteit.

De Aichi-doelstellingen zijn vastgesteld tijdens de 10e conferentie van de CBD partijen in Nagoya in de Aichi Prefectuur in Japan. Hierbij zijn 20 mondiale biodiversiteitsdoelstellingen vastgesteld en ondertekend door 168 landen. Dit project zal uiteindelijk bijdragen aan 5 van de Aichi-doelstellingen, welke onderstaand zijn opgenomen. Er zal met name een bijdrage worden geleverd aan doelstelling 11: *'Het beschermen van 10% van de kust en mariene gebieden.'*

NUMMER	TARGET
	Tegen uiterlijk 2020 hebben Regeringen, de bedrijfswereld en de betrokken actoren op alle niveaus stappen ondernomen om plannen voor <u>duurzame productie en consumptie</u> te behalen of te implementeren en de impact van het gebruik van natuurlijke rijkdommen ruimschoots binnen veilige ecologische grenzen te houden
	Tegen 2020 worden alle <u>visbestanden en bestanden van ongewervelden en waterplanten duurzaam en wettelijk en met toepassing van op ecosystemen gebaseerde benaderingen beheerd en geoogst</u> , zodat overbevissing wordt vermeden, er herstelplannen en -maatregelen voor alle uitgedunde soorten bestaan, visserij geen verregaande negatieve gevolgen heeft voor bedreigde soorten en kwetsbare ecosystemen en de impact van de visserij op bestanden, soorten en ecosystemen binnen veilige ecologische grenzen blijven.
	Tegen 2020 is de meervoudige antropogene druk op koraalriffen, en andere kwetsbare ecosystemen die getroffen worden door de <u>klimaatverandering of verzuring van de oceaan geminimaliseerd</u> , zodat hun integriteit en werking wordt behouden.

NUMMER	TARGET
	Tegen 2020 zijn tenminste 17 procent van de terrestrische gebieden- en binnenwateren en, 10 procent van de kust- en mariene gebieden, vooral gebieden van bijzonder belang voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten, behouden door middel van effectieve en op billijke wijze beheerde, ecologisch representatieve en goed verbonden systemen van beschermde gebieden en andere effectieve gebied gebonden instandhoudingsmaatregelen en zijn die geïntegreerd in bredere landschappen en zeegezichten.
	Tegen 2020 zijn <u>ecosystemen die essentiële diensten verstrekken</u> , waaronder diensten met betrekking tot water, en die bijdragen aan de gezondheid, het levensonderhoud en het welzijn, <u>hersteld en beschermd</u> , rekening houdend met de noden van vrouwen, inheemse en plaatselijke gemeenschappen, en de armen en kwetsbaren.

Alle Aichi-doelstellingen zijn op hun beurt weer gereflecteerd in de grotere 2030 Agenda met directe verbanden tussen de verschillende doelstellingen. Dit project zal door middel van verbeterd, gecoördineerd, geïntegreerd en participatief beheer van de zee- en kust-systemen van de Guianas bijdragen aan het behalen van de genoemde SDG14 en de Aichi-doelstellingen. Tevens kunnen de uitkomsten van het project dienen als waardevolle input voor de CBD Nationale Rapporten voor Suriname en Guyana die op 31 december 2018 ingediend moeten worden.

Mw. Van Lavieren bedankt dan de participanten voor hun aandacht, waarna zij overgaat tot het geven van haar volgende presentatie.

Mariene Ruimtelijke Ordening en Ecosysteem Gebaseerde Aanpak

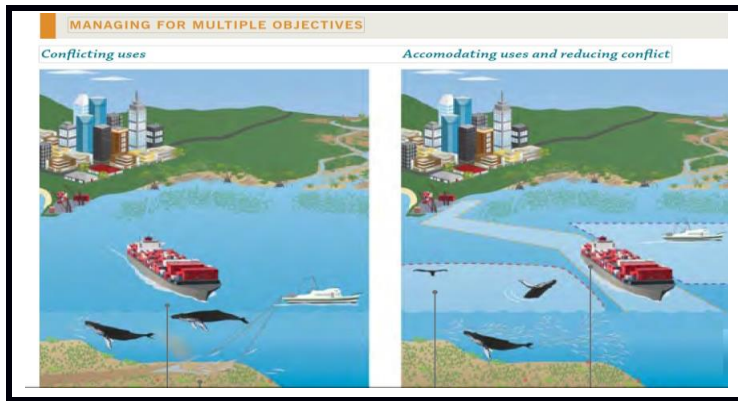
PRESENTATIE 2: MARINE RUIMTELIJKE ORDENING, EEN OVERZICHT – HANNEKE VAN LAVIEREN

Mw. Hanneke van Lavieren behandelt in deze presentatie het concept achter Mariene Ruimtelijke Ordening, in het Engels *Marine Spatial Planning* (MSP).

MSP is een proces voor het ontwikkelen van een blauwdruk voor ecosysteem gebaseerd beheer, dat rekening houdt met meerdere beheers doelstellingen. Het is een aanpak voor het beheer van meerdere menselijke activiteiten in de oceaan en aan de kust in een vaak complexe omgeving. MSP is vaak geïnformeerd door goede data.

Een ander concept dat erg gelinked is aan MSP, is Ecosysteem Gebaseerd Beheer, in het Engels *Ecosystem Based Management* (EBM). Dit is een aanpak die verder gaat dan afzonderlijke kwesties, individuele soorten of ecosysteemfuncties in isolatie. Het neemt de verscheidenheid aan verbonden habitats en soorten in acht. Mensen zijn dan ook een volledig onderdeel van EBM. Mensen en natuur zijn een geheel. Het erkent ook ecologische systemen als een geheel, een rijke mix van elementen die op elkaar inspelen met een wisselwerking van interacties.

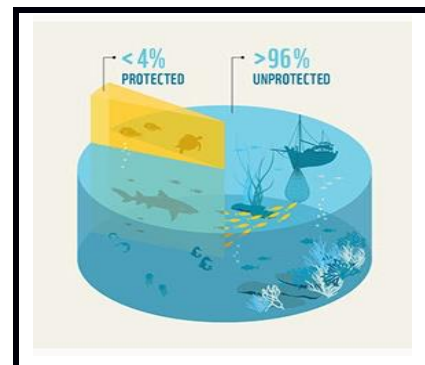
Een specifiek voorbeeld van EBM is wanneer walvissen in een bepaalde omgeving leven en migreren

zoals ze dat altijd hebben gedaan, en in dezelfde omgeving ook scheepvaart is en toeristen willen vissen. Het idee van EBM is dat dan getracht wordt al deze conflicten op te lossen door een plan te maken waarin is opgenomen in welke verschillende delen van die omgeving de verschillende activiteiten dan het beste kunnen plaatsvinden. Daarnaast neemt EBM

de interactie tussen de verschillende activiteiten in aanmerking. Het vervuilen van de zee door bijvoorbeeld toeristen of scheepvaart, beïnvloedt de visserij in die omgeving. Om deze reden verbindt EBM verschillende beleidsgroepen met elkaar (zoals visserij, energie, landbouw etc.) en dienen deze zoveel als mogelijk geïntegreerd te worden. Het is daarom belangrijk om wetgevingsproducten en beleidsuitvoering in overeenstemming te laten zijn.

De achterliggende reden van deze aanpak is de snelle groei van de wereldpopulatie. De wereldpopulatie is gegroeid van 5 miljard in 1990 naar 6 miljard in 2000 tot 7.4 miljard in 2016. Daar komt bij dat in 2010 80% van de wereldbevolking binnen 100 km van de kust leefde en circa 40% binnen 50 km van de kust. Daarom zijn nu plannen nodig om dit alles beter te beheren en controleren. De erkenning dat er in de oceaan een groeiende overlap bestaat van toenemende menselijke activiteiten die steeds met elkaar in conflict komen, is gestart in de *Great Barrier Reef* in Australië. Toeristen wilden het gebied gebruiken om te duiken, vissers wilden daar vissen en wetenschappers wilden daar onderzoek doen. Toen is uiteindelijk besloten om een goed plan te maken voor dit alles en in een workshop in 2006 van UNESCO is MSP toen op de mondiale duurzame ontwikkelingsagenda geplaatst. Een andere reden is dat minder dan 4% van de oceaan enige vorm van bescherming kent en beschermde gebieden belangrijk zijn om verschillende redenen. Voor visserij is bescherming bijvoorbeeld belangrijk voor paaigronden.

Wereldwijd zijn er verschillende redenen om MSP toe te passen, waarvan conflicten tussen menselijke activiteiten de meest voorkomende reden is. Daarnaast spelen zaken als behoefte aan een meer geïntegreerde benadering (bv. als gevolg van industriële vervuiling) en de effecten van klimaatsverandering. Wanneer een overzicht wordt verstrekt van de verschillende landen die MSP gebruiken, blijkt dat het veel wordt gebruikt in Europa, maar ook in de regio. Bij de landen die MSP gebruiken, integreert slechts de helft de kust en mariene gebieden. Binnen dit project zal de kust en de zee echter als een geheel in aanmerking worden genomen.

Mw. Van Lavieren bedankt de aanwezigen voor hun aandacht en eindigt haar presentatie.

VRAGENRONDE N.A.V. PRESENTATIE 1

Vertegenwoordiger van Tullow Oil: Allereerst wil ik Dhr. Lackin bedanken voor het benoemen van het belang van de olie- en gasindustrie in Suriname. Daarnaast wil ik vragen met betrekking tot de genoemde 10%, hoeveel dit is in vierkante kilometers. Ook wilde ik vragen over de beschermde gebieden, of er open mariene gebieden en 'no go' gebieden zullen zijn.

Dhr. Laurens Gomes: De omvang komt voor Suriname en Guyana samen neer op 2,6 miljoen hectare indien de commitment van 10% geïmplementeerd zou worden. Wat betreft de 'no go' gebieden, wij willen als stakeholder niet bij voorbaat beginnen met het uitsluiten van activiteiten. De intentie is om tot een dialoog te komen en EBM te gebruiken om tot oplossingen te komen voor de verschillende gebruikers, waarbij behoud van de biodiversiteit in aanmerking wordt genomen.

Dhr. Hesdy Esajas: LBB heeft een lange traditie van twee vormen van beschermde gebieden: de natuurreservaten en de MUMA's. Nu speelt dat de kust natuurreservaten onder druk komen te staan. Er is een verzoek gedaan door onder meer Staatsolie om in het Coppenamemonding natuurreservaat onderzoek te doen. De biodiversiteit in dat gebied is vanaf 1969 beschermd. Indien wij dat stuk willen exploiteren, zullen we het moeten opgeven. Om tegemoet te komen aan de behoefte van het uitvoeren van economische activiteiten hebben we door middel van MUMA's langs de kust ervoor gezorgd, waar deze kunnen worden uitgevoerd. Ik wil graag aandacht vragen voor deze kwestie.

Kapitein Ricardo Pane van Galibi: Ik kom uit het oosten van het land waar er een natuurreservaat is voor zeeschildpadden. Elk jaar gaan er tientallen schildpadden dood. Marowijne – met de Atlantische Oceaan- is een van de meest visrijke gebieden van Suriname en daar vindt veel overbevissing plaats terwijl er geen controle hierop plaatsvindt. Menselijke activiteiten zijn een bedreiging voor het milieu. Ik wil graag weten wat het beleid is van de overheid hiervoor.

Karin Lachmising: Dit is waarom het project zo nodig is. In de presentatie van mw. Van Lavieren is het spanningsveld voor de behoefte aan de ontwikkeling van een land en de noodzaak het milieu te beschermen al aangegeven. Ditzelfde vraagstuk is ook benoemd door dhr. Lackin. U en alle participanten zijn hier om dit alles mee te nemen in het planningsproces van het project.

Laurens Gomes: U weet van mij dat ik het Marowijnegebied als een topprioriteit beschouw; er is een enorme productie van vis, een rijke culturele historie, er zijn zeeschildpadden en het is een van de belangrijkste historische legstranden ter wereld. Het is een plek die nadrukkelijke aandacht verdient en voor het komen tot plannen hoe dit alles aangepakt moet worden ben ik benieuwd naar uw ideeën hierover.

Mw. Lachmising sluit dan de vragenronde af, waarna wordt overgegaan tot de volgende presentatie.

Een overzicht van het project, de doelstellingen, de activiteiten en verwachte resultaten

PRESENTATIE 3: BEVORDEREN VAN GEÏNTEGREERD EN PARTICIPATIEF BEHEER VAN DE OCEAAN IN GUYANA EN SURINAME: DE OOSTELIJKE POORT NAAR HET CARIBISCH GEBIED - ROMEO LALA

Dhr. Romeo Lala van de afdeling Natuurbeheer/LBB van het Ministerie van ROGB, geeft de participanten een kort inhoudelijk overzicht van het project.

De reden dat Natuurbeheer/LBB participeert in dit project is dat ROGB belast is met natuurbescherming, zoals geregeld in verschillende nationale wetgevingsproducten, waaronder de Natuurbeschermingswet, de Jachtwet, de Zeevisserijwet, de Visstand Beschermingswet en de Wet Bosbeheer. Zoals eerder aangegeven is met het Jachtbesluit 2002 de jurisdictie van de Jachtwet uitgebreid naar 200 zeemijlen en de zoogdieren die in dit gebied voorkomen zijn onder deze wet beschermd.

Volgens Staatsbesluit 2010, nr. 174, art. 22 lid 1, heeft ROGB de bevoegdheid om zorg te dragen voor verantwoord natuurbeheer en natuurbescherming. Internationale conventies waar Suriname deel van uitmaakt zijn het Ramsarverdrag (een conventie inzake waterrijke gebieden), CITES-verdrag (dit betreft de internationale handel van in het wild voorkomende flora en fauna), het Biodiversiteitsverdrag en er is tevens een Biodiversiteit Strategisch Plan.

Op basis van de Economisch Exclusieve Zone (EEZ) heeft de kuststaat economische rechten over de waterkolom, de zeebodem en ondergrond als bedoeld in art. 55 van het Zeerechtverdrag. Met de uitbreiding van het Staatsbesluit heeft de overheid zich gecommitteerd aan de bescherming van het zeemilieu en de biodiversiteit in de zee.

Het doel van dit project is het hebben van een verhoogde kennis van het mariene milieu, vergrote capaciteit en een zichtbaar collaboratief proces met oceaangebruikers tegen 2020, dat zal moeten leiden tot een aanzienlijke vooruitgang met betrekking tot het behalen van de Aichi-doelstellingen. Zoals eerder genoemd zijn de relevante doelen: 4, 6, 10,14 en met name doel 11.

In dit participatief proces wordt beoogd een volledige betrokkenheid te hebben van belangrijke oceaangebruikers die een belangrijke rol kunnen vervullen bij het aanwijzen van MSP-locaties en kunnen ondersteunen bij een verbetering van de MSP. Het beoogd resultaat van het project is een verhoogde bescherming van de zee middels een participatief bestuur in een Publiek-Private Partnerschap, waarbij aandacht is voor het volgende:

- Beschermen van biodiversiteit;
- Waarborgen en verbeteren van voedselzekerheid;
- Vergroten van weerbaarheid van lokale en traditionele gemeenschappen;
- Bevorderen van sociaaleconomische ontwikkeling.

Om dit project succesvol te laten verlopen is gekozen voor een multidisciplinaire aanpak waarbij sleutelgroepen worden geïdentificeerd. Deze participatieve aanpak zal moeten leiden tot de ontwikkeling van een engagement platform met bijbehorende werkgroepen. Hierna zullen consultatierondes plaatsvinden, met de bedoeling een sterke eigen inbreng en betrokkenheid van de stakeholders te realiseren. De verwachting is dat dan een breed draagvlak wordt gecreëerd, waarbij iedereen op een lijn is en bereid is alles in het werk te stellen om de mariene gebieden te beschermen.

Door gebruik te maken van een participatief proces, wordt gehoopt dat de belangrijkste partners in staat zijn gesteld volledig en eerlijk te participeren en dit geldt zeker ook voor kwetsbare, lokale en tribale gemeenschappen. Tevens zal er aandacht zijn voor het identificeren van de verschillende behoeften en zaken die de uitvoering van het project mogelijk zouden kunnen beperken.

Dhr. Lala bedankt de aanwezigen voor hun aandacht en eindigt zijn presentatie.

VRAGENRONDE

Rachel Bong A Jang: *Kunt u mij de tijdlijn geven die is gekoppeld aan de uitvoering van de activiteiten?*

Romeo Lala: *Dhr. Michael Hiwat zal in zijn presentatie meer informatie geven over de tijdlijn.*

Karin Lachmising: *Er zijn vaker projecten gedaan, gericht op de bescherming van het milieu. In de loop van de tijd zijn zaken veranderd en erkend is dat eigen inbreng en betrokkenheid belangrijk is en dat daarom de participatieprocessen heel belangrijk zijn.*

Laurens Gomes: *Naar aanleiding van de opmerking van Kapitein Ricardo Pane, wil ik aangeven dat er vaker projecten zijn geïnitieerd in de afgelopen jaren. De belangrijkste boodschap die ik wil meegeven is: Geef niet op. Blijf uw issues aankaarten en wij zullen ons best blijven doen om deze mee te nemen in dit proces. Afgelopen week is een traject gelanceerd om te komen tot nieuwe wetgeving op het gebied van habitat- en natuurbescherming in Suriname. Dat betekent dat er meer mogelijkheden gecreëerd gaan worden, omdat het ontbreken van een wettelijk kader een belangrijke beperking was tot samenwerking op het gebied van natuurbescherming. Blijf daarom vooral als kritische partner ideeën delen en constructief meedenken. Er is aangegeven dat er behoefte is aan co-management en dit concept is zeker in Galibi een overweging waard, waarbij met name kan worden gedacht aan het meer betrekken van de traditionele gemeenschappen daar.*

Project werkplan en tijdlijn inclusief mijlpalen en deadlines voor alle aspecten van het project

PRESENTATIE 4: BEVORDEREN VAN GEÏNTEGREERD EN PARTICIPATIEF BEHEER VAN DE OCEAAN IN GUYANA EN SURINAME: DE OOSTELIJKE POORT NAAR HET CARIBISCH GEBIED – MICHAEL HIWAT

Dhr. Michael Hiwat, Marine Conservation Officer van WWF Guianas heet de aanwezigen welkom bij de workshop. Dhr. Hiwat zal wat dieper ingaan op de doelstellingen en de planning van de verwachte resultaten van het project.

De *Expected Results* (ERs), de verwachte resultaten zijn verdeeld over 6 gebieden.

ER 1: Vergrote kennis van het mariene milieu

- a. CBD gap analyse en juridische analyse: zoals eerder aangegeven bestaat Suriname uit meer water dan land, maar er is nog weinig bekend over het mariene milieu en om deze reden zal een CBD-gap en juridische analyse worden gedaan. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
 - Uitzetten van een roadmap/timeline uitzetten voor het MSP-project.
 - CBD-gapanalyse (reeds uitgevoerd in Suriname en Guyana).
 - CBD juridische analyse (reeds uitgevoerd in Suriname en Guyana).
 - Inventariseren en bijeenbrengen van alle beschikbare oceaandata.

- b. Participatief en 3D-modelleren: de bedoeling is dat er een 3D-kaart gemaakt gaat worden van de kust tot de 200-mijl zone van de EEZ. Voor de zee zal op de kaart gewerkt worden met dieptemijlen, waardoor inzicht zal worden verkregen in hoe de zee er onder de oppervlakte uitziet. De activiteiten die in dit kader zullen worden uitgevoerd zijn:
 - Een internationale inschrijving voor P3DM.
 - Voorbereiden van een 'blanco kaart' en legenda.
 - Invullen van de 3D-modellen tijdens werksessies met de actoren.
- c. Maken van een GIS mariene atlas:
 - Alle data die verzameld wordt en in de 3D-kaart wordt geplaatst, wordt ook in de mariene atlas geplaatst.
 - Toevoegen van additionele lagen, omdat ook zal worden gekeken naar de stromingen op zee, de gemiddelde temperaturen etc.
 - Productie van een lezersvriendelijk begeleidend document.
 - Verstrekken van een GIS-training.

ER2: Betrokkenheid van belanghebbenden en capaciteitsopbouw

- a. Stakeholdersanalyse en equivalence gap analyse voor Inheemse Volken en Gender. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
 - Stakeholdersanalyse: GHFS is al gestart met deze analyse.
 - Equivalence gap analyse voor Inheemse Volken en Gender: deze moet nog worden uitgevoerd. Hierbij zal worden gekeken naar de invloed van dit project op inheemse volkeren en gender (bv. vinden er verschuivingen plaats in man/vrouw verhoudingen).
- b. Evaluatie capaciteitsbehoefte en capaciteitsversterking en/of training. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
 - Evaluatie van capaciteitsbehoefte.
 - Presentatie van capaciteitsversterkingsplan.
- c. Creëren van een platform voor contact en overleg.
 - Er is al een vergaderschema van subgroepen welke in een later stadium met de participanten zal worden gedeeld.
 - Deze workshop met alle stakeholders voor de project start.
 - Multi Stakeholder Group vergaderingen welke gehouden zullen worden in een kleinere setting.
 - Ontwikkeling website waar alle informatie op te vinden zal zijn.
 - Evaluatie halverwege het project (eind 2018/begin 2019) en een rapportage vergadering.
 - Projecteinde vergadering met alle stakeholders in 2020

ER3: Aanwijzing van MSP's

- a. Snelle overwinningen. Dit zijn gebieden met een hoge biodiversiteit en een laag gebruik. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
 - Identificatie van die gebieden.

- Voorstellen tot bescherming van die gebieden.
- b. MSP-proeflocatie aangewezen en lering daaruit getrokken. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
- Natuurbeheer is aangewezen om een overleglichaam in te stellen voor deze proeflocatie.
 - Natuurbeheer in Suriname en PAC in Guyana ontwikkelen voorstellen voor de bescherming van gebieden met een hoge biodiversiteit en laag gebruik.
- c. Natuurbeheer en PAC doen voorstellen voor aanwijzing van gebieden.
- Natuurbeheer en PAC ontwikkelen voorstellen voor het instellen van 10% van het kust- en mariene gebied als MPA en leggen dit voor aan de overheid.
 - Natuurbeheer en PAC doen een voorstel voor het type bescherming van de MPA's.

ER4: Geïnformeerde ruimtelijke ordening buiten MPA's

- a. Environmental Sensitivity Index kaarten. Voor de MSP is het ook belangrijk om te kijken naar de gebieden buiten de 10% die een mate van bescherming zullen krijgen. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
- Het in kaart brengen van de ESI kusttype en kenmerken.
 - Produceren van samenvattende rapporten en kaarten.
 - Uitvoeren van ESI-veldverificatie.
- b. Nationale richtlijnen voor olie en gas. Het is belangrijk om te weten welke mariene diersoorten er op zee zijn. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
- Compileren en evalueren van data over mariene diersoorten.
 - Consultatie houden over het eerste concept van nationale richtlijnen.
 - Produceren uiteindelijke richtlijnen.
- c. Zoneringsaanbevelingen. Bij gebruik van de wateren door verschillende gebruikers, kunnen conflicten ontstaan. Daarom is het belangrijk gebruikers na identificatie te zoneren. In dit kader zal de volgende activiteit worden uitgevoerd:
- Identificeren en voorstellen van andere gebieden voor zonerings of beheersstatus die van groot belang zijn.

ER5: Leren, delen van beste praktijken en communicatie

- a. Environmental Sensitivity Index kaarten. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
- Functionarissen van Natuurbeheer zullen deelnemen in gemeenschapsactiviteiten van PAC.
 - Personen aangewezen door PAC zullen deelnemen in 5 P3DM bijeenkomsten in Suriname

- Intra-ACS (Afrika, Caribisch gebied en de Stille Oceaan) leren. Als onderdeel van dit onderdeel is mw. Kim Baldwin aanwezig die een aantal voorbeelden uit de regio zal delen.
- b. Communicatie en zichtbaarheid. In dit kader zullen de volgende activiteiten worden uitgevoerd:
 - Communicatie over de twee geproduceerde 3D-kaarten. De bedoeling is dat de gemeenschap, waaronder scholen, in de gelegenheid wordt gesteld om deze te gaan bekijken en te zien wat onder de waterlijnen van de zee te vinden is.
 - Schrijven van een wetenschappelijke peer review publicatie met betrekking tot P3DM door consultant.
 - Interactieve exploratie van de atlas. Verschillende mensen zullen worden uitgenodigd om mee te doen aan een oceaanexpeditie, zodat zij ook worden gestimuleerd hierover te vertellen.
 - Algemene communicatie en verspreiding van de resultaten van het project.
 - Produceren videodocumentaires om te delen in Suriname en daarbuiten.

ER6: Project Management

- Driedaagse inceptie-workshop gehouden, voor het houden van deze workshop.
- Projectmanagement.
- Financieel management.

Dhr. Hiwat dankt de aanwezigen voor hun aandacht en eindigt zijn presentatie.

VRAGENRONDE

Monique Sewnat – NIMOS: Ik heb nog niets gezien over nationale richtlijnen voor olie en gas. Is er iemand aangetrokken die deze gaat opstellen?

Michael Hiwat: Nee, dit is de start van het project. Vanuit deze workshop zullen we verder werken.

Monique Sewnat – NIMOS: De reden dat ik deze vraag stel, is dat NIMOS ook van plan was een dergelijke richtlijn te formuleren.

Michael Hiwat: Goed om te horen, laten we samenwerken.

Monique Sewnat: Zijn er ook tijdslijnen voor de verschillende onderdelen?

Michael Hiwat: Er zijn tijdslijnen voor de verschillende onderdelen, maar ik heb deze niet in deze presentatie verwerkt. Zoals eerder aangegeven zal er ook een website worden ontwikkeld en deze informatie zal dan op de website worden geplaatst.

Laurens Gomes: Wat betreft een eventuele samenwerking: NIMOS is een formele autoriteit en we kunnen kijken naar manieren hoe dit project een bijdrage kan leveren en informatie kan bieden aan een initiatief van NIMOS zoals het opstellen van richtlijnen. Andersom kan ook worden gekeken wat de bijdrage van NIMOS kan zijn in dit proces van mariene ruimtelijke ordening.

Wat betreft de tijdslijn kunnen we wellicht een hand-out produceren zodat niet gewacht hoeft te worden op de website.

Vertegenwoordiger Olie- en Gasindustrie: U heeft het over het indienen van een finaal rapport aan de overheid. Wat houdt dit rapport in? Is het voor het verkrijgen van een vorm van toestemming of dient het ter informatie voor de overheid? Ik vraag dit omdat de overheid in de vorm van Natuurbeheer een mede-partner is in dit project.

Michael Hiwat: Het rapport waar ik eerder naar verwees zal in beide landen apart worden ingediend. De wetgeving in Suriname en Guyana verschillen.

Monique Pool: Ter verduidelijking; de indiening is niet de indiening van de partners, maar van de PAC en Natuurbeheer aan de overheid voor de instelling van een bepaald gebied waartoe we met zijn allen zijn overeengekomen dat dit beschermd moet worden. Echter, we zijn afhankelijk van de politiek. Wanneer het is ingediend, kan het nog enige tijd duren voordat het wordt ingesteld. Bemoedigend is dat dhr. Lackin aanwezig was en hij heeft aangegeven dat dit project iets beoogt dat wenselijk wordt geacht door de overheid. Wanneer we het document eenmaal hebben, zal het van de overheden afhangen of de beschermde gebieden ook werkelijk worden ingesteld.

Hanneke van Lavieren: Ter aanvulling: in de presentatie van dhr. Hiwat is aangegeven dat er al onderzoek was gedaan naar de status van de huidige wetgeving en beleid betreffende onder meer natuurbescherming. De uitkomsten hiervan worden morgen gepresenteerd.

Mariene ruimtelijke ordening (films uit de regio)

Mw. Karin Lachmising kondigt de vertoning van twee filmpjes aan waarin de aanpak van de mariene ruimtelijke ordening in andere landen worden gedemonstreerd.

Mw. Hanneke van Lavieren geeft een samenvatting van de eerste film.

Dit filmpje betreft een initiatief van St. Vincent en Grenadines, waarin wordt vertoond welke verschillende activiteiten plaatsvinden in eenzelfde gebied door onder meer duikers en vissers. Hierdoor ontstaat meer druk op de ecosystemen en ecosysteemdiensten. Er zijn ook conflicten tussen de gebruikers van dat gebied.

Naar aanleiding van dit alles is men tot de conclusie gekomen dat er een zoneringsplan ontwikkeld moet worden met de verschillende stakeholders voor het identificeren van de verschillende gebieden voor de komende 50 jaar. In dit plan zullen de verschillende doelen van de stakeholders en de mogelijke conflicten en passende oplossingen in kaart worden gebracht. Het zoneringsplan zal helpen om de activiteiten beter te controleren.

Mw. Hanneke van Lavieren geeft een samenvatting van de tweede film.

Dit filmpje betreft een voorbeeld uit Canada (Vancouver Island), waarbij een kustbeschermingsinitiatief is gestart door verschillende groepen die activiteiten uitvoerden langs de kust. Omdat er te veel gebruikers ongecontroleerd activiteiten uitvoerden, kwam dit gebied in gevaar. Om deze reden is toen gestart met een karteringsexercitie waar in kaart werd gebracht welke activiteiten worden uitgevoerd door de verschillende stakeholders en de bedreigingen die deze tot gevolg hadden. Vervolgens zijn de stakeholders samengebracht met het doel hun belangen te identificeren en mogelijke oplossingen aan te dragen voor de bedreigingen. Het resultaat hiervan is gevat in een zoneringsplan, duidelijk gebaseerd op de input van alle stakeholdersgroepen.

Benadrukt wordt dat bij de implementatie van een zoneringsplan het belangrijk is goed bij te houden of de gestelde doelen inderdaad worden bereikt.

VRAGENRONDE

Kapitein Ricardo Pane: *Frans-Guyana is niet betrokken bij dit project. Wat zijn de afspraken tussen Suriname en Frans-Guyana op het gebied van visserij en bescherming?*

Monique Pool: *Er zijn een aantal verschillende projecten gaande. Ik kan niets zeggen over wat autoriteiten afspreken. Frans-Guyana is wel volledig op de hoogte van het project. De reden dat alleen Suriname en Guyana betrokken zijn bij dit project, is dat Frans-Guyana onderdeel is van Europa. Daarom zouden ze hun eigen financiering moeten zoeken voor de uitvoering van een dergelijk project.*

Romeo Lala: *Binnen het Marowijne gebied is geen vergunning uitgegeven door de Visserijdienst. Er zijn momenteel geen afspraken met Frans-Guyana of andere landen van de CARICOM. Suriname heeft regelgeving op het gebied van visserij, waaronder de Zeevisserijwet. We hopen dat als gevolg van dit project ook meer controle verricht zal kunnen worden in dit kader.*

Kapitein Ricardo Pane: *We vragen om minimalisering van bepaalde activiteiten en niet dat deze stop worden gezet. Dit is een project waar de komende regering mee zal moeten werken. Zal dit alles wel worden geaccepteerd? We willen niet voor niets hieraan werken.*

Na een korte pauze, wordt de workshop voortgezet met een presentatie.

Omschrijving van het geografische gebied en het ecosysteem

PRESENTATIE 5: BEVORDEREN VAN GEÏNTEGREERD EN PARTICIPATIEF BEHEER VAN DE OCEAAN IN GUYANA EN SURINAME: DE OOSTELIJKE POORT NAAR HET CARIBISCH GEBIED- MONIQUE POOL

Monique Pool van het Green Heritage Fund in Suriname heet de aanwezigen welkom.

Als directeur van de Green Heritage Fund in Suriname is mw. Pool nauw betrokken bij het Dolfijnenprogramma van de stichting en heeft zo een persoonlijke interesse ontwikkeld in de staat van de oceaan. De taak van de stichting is het creëren van bewustwording door hetgeen de stichting leert, te delen met anderen. Het doel is om de publieke opinie en beleidsmakers op een degelijke manier te informeren over de voordelen van kustzonebeheer. Ter waarborging van de kwaliteit van de verstrekte informatie wordt veel samengewerkt met wetenschappers.

De oceaan is om meerdere redenen van belang. Circa 70% van de wereldbevolking leeft in de kustzones en de zee en de oceaan zijn essentieel voor de mens omdat ze zo dicht op de kust wonen. Er zijn reeds 7.5 miljard mensen en dit aantal blijft toenemen met gemiddeld 200.000 per dag. Het is daarom belangrijk om op een meer doordachte manier om te gaan met de oceaan, mede omdat deze meer dan 50% van de zuurstof op aarde levert en het klimaat beheerst.

Dit project heeft betrekking op Suriname en Guyana welke beide onderdeel zijn van het Guianaschild. Er zijn 8 landen die hierop liggen met grote bossen en rivieren. De rivieren Amazone en Orinoco zijn heel belangrijk voor het zeegebied waar dit betrekking op heeft. Het Groot Mariene Ecosysteem van het Noord-Braziliaans Continentaal Plat is ongeveer 1,1 miljoen km² en hiervan is 1,69% beschermd. Het omvat 0,01% van de wereldkoraalriffen en heeft 0,06% van de wereldbevolking.

Er is erg weinig bekend over deze ecoregio, en dit is gebleken uit een recente ontdekking in 2016 van een koraalrif voor de kust van de Amazone. Dit rif is 970 km lang en heeft een totaaloppervlakte van 9,300 km². Dit is een bijzonder ongewone ontdekking, omdat koraalriffen normaal alleen wordt gevonden in helder water en niet in bruin water. Bekend is inmiddels ook dat er bijzondere vissen voorkomen.

De hydrodynamica van deze regio wordt gedomineerd door de Noord-Braziliaanse stroom, met zoet water vanuit de Amazone. De stroom gaat langs de kust van Frans-Guyana, waar er een soort 'kommetje' is, waardoor Suriname veel sediment en modderbanken heeft voor de kust. Deze modder zorgt voor rijke visgronden en nutriënten uit de Andes. Het zand langs de kust is afkomstig van de Marowijne. Bijzonder aan dit ecosysteem is dat het aan de ene kant wordt beheerst door de Amazone en aan de andere kant door de Orinoco. Daarom is het water ook niet zo zout als in de diepe oceaan. Ook het gebied langs de Surinaamse kust is vrij ondiep.

De reden dat iedereen zich bezighoudt met bepaalde elementen uit dit project, is dat er lang geleden een theorie was dat alle continenten vroeger samengevoegd waren in een Pangea. Als gevolg van continentverschuiving, zijn de continenten toen uit elkaar gegaan. Op basis van deze theorie wordt aangenomen dat Afrika en Zuid-Amerika ooit een groot continent waren, omringd door een wereldwijde oceaan genaamd Panthalassa.

De EEZ van Suriname is inmiddels uitgebreid tot de 350-mijlszone en nu van een gebied van 128.000 km² met nog 80.000 km² waardoor het zeegebied het landgebied nu ver overschrijdt. In de zee worden drie hoofdzones onderscheiden; de binnenste zone is de bruinwaterzone, daarna komt een zone met groen water en vervolgens een blauwwaterzone. Hoewel in de zee het blauw water overheerst, is alleen het bruine water te zien.

Benadrukt wordt dat ook rekening moet worden gehouden met mogelijke onvoorziene gevolgen van ecosysteem gebaseerd management. Als voorbeeld van het belang hiervan wordt verwezen naar een vloot die vroeger viste op garnalen. Deze vloot begon te vissen in Brazilië en alle boten gingen dan langs de kust tot aan Venezuela, voeren terug, waarna ze opnieuw begonnen. Hierdoor kregen de babygarnalen wiens ouders waren weggevisst, 6 maanden de tijd om te groeien. Echter, door het instellen van de verschillende zones, konden de vissers alleen in de eigen zone vissen en deden dat dan continu. De zones raakten hierdoor overbevist, waardoor de garnalen niet de kans kregen om zich te herstellen.

Inmiddels is veel bekend over het zeegebied in Suriname doordat met name Staatsolie veel seismisch onderzoek heeft verricht. Hierbij is systematisch gekeken naar de bodem en is veel geleerd over wat er aan zeeleven te vinden was. Nu dient al deze data verzameld te worden en op een goede manier gepresenteerd te worden, zodat beleidsmakers hier gebruik van kunnen maken. Er zijn inmiddels PhD's die ingaan op onderdelen van het mariene milieu van Suriname en mw. Marijke de Boer heeft een aantal publicaties gedaan. Ook werkt dhr. Tomas Willems momenteel aan documenten inzake de visserij. De visserijsector is met name belangrijk voor Suriname, vanwege de proteïne waarin vissen voorzien.

Mw. Pool dankt de aanwezigen voor hun aandacht en eindigt haar presentatie.

Mariene Ruimtelijke Ordening in de Regio

PRESENTATIE 6: BEVORDEREN VAN GEÏNTEGREERD EN PARTICIPATIEF BEHEER VAN DE OCEAAN IN GUYANA EN SURINAME: DE OOSTELIJKE POORT NAAR HET CARIBISCH GEBIED

Mw. Dr. Marijke N. de Boer heet iedereen welkom.

Ze beschrijft aan de hand van plaatjes hoe het zeegebied van Suriname eruitziet. Met een bruinwaterzone dichtbij de kust van Suriname. Dan een groene zone omdat er net meer zon kan binnendringen in het water waardoor er meer algengroei ontstaat. Daarna 100km van de kust een blauwwaterzone.

De North Brazil Current (NBC) die langs onze kust komt wordt beïnvloed door de North Equatoriale Counter Current (NEC) die precies de andere kant op gaat. Dit veroorzaakt wat chaos op zee; waaronder een systeem van draaikolken (grote "eddies"). Gyres worden gevormd door interactie tussen de NEC en NBC en die verdwijnen dan richting de golf van Mexico. Dit is gemeten met boeien.

De Boer is in Suriname gestart in 2012 aan boord van een boot in opdracht van Tullow Oil. Iedere dag werden ook plaatjes over de stroming verzameld. Als onderdeel van het 3D-model is het ook interessant om naar chlorofyl te kijken, en zo een profiel van primaire productie te krijgen. Als er primaire productie is, komen daar kleine microscopische diertjes op af en daar komen weer andere diertjes op af. De satellietfoto's zijn lastig te krijgen, ook is het door bewolking niet altijd mogelijk te zien waar de primaire productie zit op dat moment.

Het onderzoek op een seismische boot door de Marine Mammal Observers (MMO) is vooral gericht op het kijken naar zoogdieren. De MMO wordt aan boord gezet als onafhankelijke waarnemer door de oliemaatschappij en moet ervoor zorgen dat het seismisch schip zich aan de richtlijnen houdt. De MMO moet kijken waar dolfijnen, en schildpadden zijn en voor sommigen moet dan volgens de richtlijn de operatie worden stilgelegd omdat anders het gedrag van bv. walvissen verstoord raakt en in erge gevallen gehoorbeschadiging kan veroorzaken, waardoor de dieren vervolgens dood kunnen gaan.

Sinds haar komst naar Suriname heeft zij veel literatuurstudie gedaan om te kijken welke walvisachtigen zijn gedocumenteerd, welke strandingen, review van databronnen, een compilatie van waarnemingen gedaan en een review geschreven van maatregelen voor bescherming van zeezoogdieren en heeft zij andere wetenschappelijke publicaties gedaan.

De database met alle informatie over mariene megafauna is een werk dat nog niet af is. De huidige database bevat van 241 waarnemingen, waaronder 55 zeeschildpadden, 26 haaien en 12 roggen/manta's. Zeevogels zijn vooral in 2012 en 2015 systematisch geteld. De diversiteit is hoog, maar de dichtheden zijn niet altijd hoog.

Aan de hand van enkele voorbeelden over specifieke walvisachtigen geeft zij aan dat deze waarnemingen die we nu hebben, heel erg afhankelijk zijn van het platform en dus een vertekend beeld kunnen geven. De database moet veel uitgebreider worden. Er worden ook waarnemingen verzameld door het publiek en er zijn samenwerkingen met vissers. Ook wordt aan identificatie gedaan met behulp van een simpele online database.

Voor de dataverzameling zal gewerkt moeten worden met een zo breed mogelijke groep aan dataverzamelaars. Daarvoor zal het belangrijk zijn dat mensen meer kennis krijgen over de verschillende soorten mariene megafauna die waargenomen zou kunnen worden. De kwaliteitscontrole bij het verzamelen van data zal heel belangrijk zijn. Het gebruik van een app zoals observado.org kan veel helpen bij de dataverzameling van andere oceaangebruikers dan de seismische boten.

Mw. De Boer bedankt de aanwezigen voor hun aandacht en sluit haar presentatie af.

VRAGENRONDE

Dhr. Zunder uit Coronie: Ik wil graag meer informatie omdat er sprake is van landverlies in Coronie bij de dijk. Daarom wil ik aandacht vagen van de autoriteiten, daar de locatie niet ver verwijderd is van de Oost-West verbinding (misschien 600-800 meter) en het een gevaar is voor deze.

Monique Pool: We onderschatten vaak het bouwen van een infrastructureel werk. Het gaat hierbij om de wetten van natuurkunde. Inmiddels zijn er modellen te zien waarbij duidelijk wordt dat er meer erosie is als gevolg van de bouw van een dijk. De vraag is of het infrastructureel werk geen invloed heeft op de manier waarop de zee daar stroomt. De vraag is ook of hiernaar is gekeken toen de dijk werd gebouwd en of er voorstudies zijn verricht.

District Raadslid: Recentelijk is deze kwestie aangekaart bij de DC en het zal binnen 6 maanden worden bekeken.

Kapitein Ricardo Pane: Ecosystemen veranderen. Ook het Amazonegebied verandert als gevolg van ontbossing. Vroeger hadden we geen last van dit soort zaken, maar nu zien we dat sprake is van landverlies. Dit soort informatie is voor ons belangrijk omdat we willen weten wat de gevolgen van deze veranderingen voor ons zullen zijn.

Karin Lachmising: De traditionele kennis in combinatie met wetenschappelijke kennis is heel waardevol. Uw kennis is daarom bijzonder waardevol.

Onbekend: Wanneer de boot moet varen voor onderzoek, maken die apparaten geluiden in het water. Wat is het gevolg hiervan op kleine dieren in het water?

Monique Pool: U verwijst waarschijnlijk naar vissen. Deze worden ook beïnvloed door seismisch onderzoek. Wij hadden het voornamelijk over zoogdieren en u vraagt terecht naar andere dieren. Onderzoek heeft uitgewezen dat seismisch onderzoek effect heeft op visbestanden, maar er is onvoldoende onderzoek gedaan om harde richtlijnen te maken. Er zijn veel vogels. Deze raken verstrikt in vislijnen. Er is een heel scala aan dieren waar we naar moeten kijken. We kijken naar het hele ecosysteem en hoe dit met elkaar verband houdt.

Onbekend: Wat betreft onze traditionele kennis, wij wonen daar en hebben zicht op wat er zou moeten gebeuren en dit moeten we meenemen voor projecten in de toekomst.

Monique Pool: Ik ben speciaal naar jullie dorp gekomen om kennis met jullie te maken omdat we in de komende drie jaar veel van jullie willen leren. Alvast bedankt voor de input en we kijken ernaar uit om de komende jaren nauw samen te werken.

Mariene Ruimtelijke Ordening in de Regio

PRESENTATIE 7: CASE STUDIES UIT HET CARIBISCH GEBIED – DR. KIMBERLY BALDWIN

Dr. Kimberly Baldwin is onderzoeker aan de universiteit van de West Indies. Ze is een mariene bioloog.

A 4x4 grid of 16 images illustrating various aspects of marine and coastal environments. The images include: sea urchins, kelp, a fishing boat, people fishing, a scallop, sea urchins, a boat with a yellow buoy, a boat with a red buoy, a sunset, a boat with a red buoy, a boat with a red buoy, a sunset, a boat with a red buoy, a sunset, a boat with a red buoy, a sunset, a boat with a red buoy.

Benadrukt wordt dat MSP een lange-termijn proces is, waarbij de implementatiefase van het plan de grootste uitdaging is. Kenmerkend voor het Caribisch gebied is dat het een ex-koloniaal gebied is. Het gevolg hiervan is dat de mensen die daar wonen vaak vinden dat ze niet voldoende geïnformeerd zijn om een waardevolle bijdrage te leveren en onderdeel te zijn van het proces. Een belangrijk onderdeel van het proces was daarom het werken aan capaciteitsversterking.

MSP maakt gebruik van Geografische Informatiesystemen (GIS) om beter te begrijpen wat er gebeurt in de zee. Het is een nuttig instrument voor het integreren van data afkomstig van verschillende bronnen. GIS wordt ook gebruikt om de stakeholders zoveel als mogelijk te betrekken in het proces en om de informatie toegankelijk te maken. Nadat het is verwerkt, wordt de data gebruikt voor het ontwikkelen van verschillende scenario's.

Dr. Baldwin maakt zelf gebruik van participatieve GIS om een holistisch, functioneel en transparant raamwerk te maken. Deze aanpak wordt gebruikt om zoveel stakeholders als mogelijk te betrekken, maar ook zodat de mensen een goed begrip krijgen van wat er speelt en wat hun rol is in dit proces. Het is belangrijk dat met name de lokale autoriteiten het plan echt begrijpen, om het plan in een later stadium te kunnen monitoren, evalueren en waar nodig aan te passen.

- i. Vaststellen van het planningsgebied en de visie.
- ii. Het stellen van doelen en definiëren van gebruik.
- iii. Verzamelen van data en informatie.
- iv. Het huidig gebruik en overlappende gebieden bespreken; bepalen of er *trade-offs* zijn voor het identificeren van potentiële managementscenario's.
- v. Het opstellen van een ontwerp voor een mariene multifunctionele zone.
- vi. Het ontwikkelen van wetgeving en plannen voor management.

Bevorderen van Geïntegreerd en Participatief Beheer van de Oceaan van Suriname en Guyana: de oostelijke poort naar het Caribisch gebied.

Voorlopige analyse: Het is belangrijk om een eerste analyse te doen van de situatie, waarbij de stakeholders, het gebruik van het gebied en secundaire informatie (zoals kaarten, rapporten, GIS-data) in kaart worden gebracht. De input hiervoor wordt verkregen door het houden van bijeenkomsten, het doen van veldbezoeken, het houden van surveys etc., waarbij onder meer de overheid, NGO's, gebruikers en academici zijn betrokken. In het geval van de Pedro Bank was er een scala aan verschillende stakeholders en gebruikers van het gebied. De Pedro Bank was onder meer belangrijk voor de visserij, er was veel biodiversiteit, het is een National Environment Protection Agency (NEPA) gebied verklaard door de VN, het biedt potentieel voor *offshore* hernieuwbare energie en is een internationaal erkend vogelgebied.

Er is een Pedro Bank Werkgroep ingesteld als mechanisme voor het betrekken en betrokken houden van stakeholders. Dit was een multi-sectorale werkgroep. Er was tevens een MSP E-groep in het leven geroepen ten behoeve van transparante communicatie en uitwisseling van informatie. Ook zijn verschillende vergaderingen, interviews en mapping exercities gedaan. Het betrekken van high-level besluitvormers vanaf de start is belangrijk, met name om draagvlak te creëren en zeker te stellen dat deze niet pas geïnformeerd worden over het proces wanneer het project is afgerond. Tenslotte was er een fysieke output in de vorm van kaarten, persberichten, een website, etc.

MSP Planning Workshop (1): In de workshop georganiseerd voor MSP van het gebied werd aan de stakeholders gevraagd waar ze de Pedro Bank zagen over 50 jaar. Hierbij kwamen ze tot de volgende prioriteiten voor het gebied:

- Waarborgen van gezonde natuurlijke hulpbronnen en welzijn van mensen;
- Verstrekken van toegang tot uitgebreide informatie;
- Implementeren van een effectief geïntegreerd management.

Definiëren doelen van gebruik: Voor ieder gebruik moet duidelijk worden wat het doel is van de zone. Dit was onder meer het behoud van biodiversiteit, voldoende gezonde visserij, veilig vervoer, duurzame ontwikkeling in de toekomst, onderzoek naar bewustwording. Voor iedere zone dient dan een doel te worden gesteld. Bv. bij behoud van biodiversiteit is het doel het beschermen van mariene hulpbronnen.

Verzamelen van data en informatie: Het verzamelen van data en informatie beslaat meer dan 50% van het proces van MSP. Voor iedere zone moet worden bepaald welke informatie nodig is. Ook in dit stadium is het belangrijk iedereen vanaf de start te betrekken, zodat mogelijke conflicten vroeg worden geïdentificeerd en bespreekbaar kunnen worden gemaakt. Met de informatie worden initieel zaken in kaart gebracht en gebruikt als input voor het plan. Echter, vanwege onder meer klimaatverandering, zal dit plan niet in beton gegoten zijn en zal het plan regelmatig moeten worden aangepast. Klimaatverandering kan bv. veranderingen van stromingen tot gevolg hebben.

Er zijn mapping exercities uitgevoerd met onder meer lokale experts, vissers en maritieme units waarbij informatie van alle bronnen is verzameld. Ongeveer 70% van de verzamelde data was gebaseerd op lokale kennis.

Vervolgens is in een bijeenkomst de verzamelde informatie besproken. Hoewel de informatie niet perfect zal zijn, dienen alle betrokkenen het er wel mee eens te zijn dat de informatie acceptabel is.

Bespreken van het huidig gebruik en mogelijk overlappende gebieden: Vaak overlappen de gebieden voor natuurbescherming en visserij. Aan te raden is om een zone niet uitsluitend als gebied voor de visserij

aan te wijzen. Er moet een goede balans worden gevonden. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een zone alleen een bepaald deel van het jaar bescherming nodig heeft, omdat de vissen zich in die periode voortplanten.

MSP Planning Workshop (2): Er is een tweede workshop georganiseerd. De verzamelde informatie is toen besproken en geëvalueerd, waarbij met name oog was voor hoeveel stakeholders welke zone nodig hebben en waar compromissen konden worden gesloten. Dit is erg afhankelijk van de lokale gemeenschappen. Als er bijvoorbeeld niet veel toerisme is, is een aparte toerismezone wellicht niet nodig. Naast activiteiten die goed samengaan, zijn er ook activiteiten die absoluut niet naast elkaar uitgevoerd kunnen worden, zoals een zone voor natuurbehoud naast een olieboorplatform. Het GIS was een goed instrument om te identificeren waar compromissen gesloten konden worden. Belangrijk is dat er een evenwichtige en eerlijke oplossing komt.

Naast het GIS zijn er nog een aantal andere instrumenten die nuttig kunnen zijn in dit stadium om tot besluiten te komen inzake gebruik van het gebied. Met de data die wordt ingevoerd in het GIS of andere instrumenten die kunnen worden ingezet bij het besluitvormingsproces, worden vanuit de software verschillende opties voor oplossingen geboden. Echter, de computer kan niets zeggen over de haalbaarheid van een oplossing.

MSP Planning Workshop (3): De stakeholders hebben, met input van een technische werkgroep, aan de hand van de verzamelde informatie een zoneringsontwerp ontwikkeld. Hierbij is ook gekeken naar bestaande wetgeving en additionele wetgevingsproducten die nodig waren voor de uitvoering van het plan. Tevens is er een trekker nodig, een *lead agency*, alsmede een basis voor de monitoring, handhaving en financiering van het plan.

De lessons learned in het MSP-proces in Jamaica

- Samenwerking: benadrukt wordt dat het proces niet succesvol had kunnen verlopen zonder de goede samenwerking en betrokkenheid van alle stakeholders. De goede samenwerking heeft ook geleid tot een hoge mate van eigen inbreng van en betrokkenheid onder de stakeholders.
- MSP is een proces en niet een product; het geeft de betrokken partijen goed aan welke rol ze kunnen vervullen in het proces.
- Uitdagingen bij het in kaart brengen van gebieden voor de visserij.
- Moeilijkheden bij het plannen van toekomstig gebruik; door gebrek aan data was het moeilijk het ontwikkelingspotentieel van het gebied goed te incorporeren in het plan.
- Management van de Pedro Bank gaat veel verder dan alleen de visserij; er zijn verschillende kwesties welke meegenomen moeten worden voor een goed beheer van het gebied, zoals de behoefte aan capaciteitsversterking en andere zaken die een goede implementatie van het plan in de weg kunnen staan.

De lessons learned in het MSP-proces in de Grenadines

- Er moeten duidelijke doelen zijn bij de start van het MSP-proces en de invulling van de rollen voor alle stakeholders.
- Politieke wil dient vanaf de start verzekerd te zijn.
- De voorwaarden voor implementatie, handhaving en financiering dienen vroeg in kaart te worden gebracht.

- Voor de implementatie van het zoneringsplan is een beoordeling nodig van het bestaand institutioneel en juridisch kader alsmede de formulering van wetgeving.

Mw. Baldwin bedankt hierna de aanwezigen voor hun aandacht en eindigt haar presentatie.

Karin Lachmising bedankt alle gasten voor hun aanwezigheid en sluit dan de eerste dag af.

DAG 2

25 JULI 2017

Opening van dag 2

Karin Lachmising heet de aanwezigen welkom namens WWF, GHFS, NB en PAC, de projectdragers en de vertegenwoordigers van PAC vanuit Guyana. De eerste dag van de workshop is gebruikt om informatie te geven over de oceaan. De bedoeling van de tweede dag van de sessie is dat de stakeholders en gebruikers starten met een planning van hun gebruik van en behoefte aan de oceaan, waarbij ernaar wordt gestreefd een geïntegreerde aanpak te gebruiken.

De volgende key points van de eerste dag worden genoemd:

- De overheid heeft met name het belang erkend van de zee en hoeveel impact dit heeft op het leven van de mensen. Tevens is toegezegd te zullen werken aan een betere bescherming en het in kaart brengen van de stakeholders met als doel welzijn van mens, dier en plant.
- NB heeft de rol toegelicht en aandacht geschonken aan de doelstellingen van het project.
- WWF heeft aangegeven wat er in de regio gebeurt en de SDG's waaraan dit project een bijdrage levert.
- Er is gesproken over de Aichi-doelstellingen en in hoeverre de wetgeving in Suriname daaraan voldoet, in die zin dat er een analyse is gedaan van hoe ver Suriname is en welke doelen van Suriname in lijn zijn met de Aichi-doelstellingen.
- GHFS heeft vooral laten zien dat men het vaak heeft over verandering en processen die lopen.
- Monique Pool en Marijke de Boer hebben laten zien dat er veel veranderingen zijn. Hoe de continenten er vroeger uitzagen en hoe deze uit elkaar is gevallen en de zee ertussen is gekomen en de zee van nu niet de zee van toen is. Wanneer eenmaal alles in kaart is gebracht heb je houvast, om alle veranderingen weer daarin te incorporeren.
- Vanuit de zaal zijn veel vragen gesteld. Kapitein Pane heeft aangegeven dat hij veel traditionele kennis heeft.
- In de presentatie van Kim Baldwin kwam naar voren dat in de onderzoeken veel gebruik wordt gemaakt van deze traditionele kennis en dat dit heel waardevol is binnen het planningsproces. Monique Pool is naar de gebieden in Galibi is geweest en heeft aangegeven dat traditionele kennis veel input geeft aan wetenschappelijke kennis.
- NIMOS gaf aan ook bezig te zijn met regelgeving; bv. voor oliemaatschappijen. Marijke de Boer gaf ook aan dat nog niet duidelijk is wat de invloed is van seismisch onderzoek op dieren, met name de kleinere dieren. Dat is een traject waar dit project aandacht aan zal geven.

Onbekend: *Gisteren is aangegeven dat er ook stropers uit andere landen waren op het gebied van visserij in Jamaica. Zijn er maatregelen getroffen?*

Kim Baldwin: Het is belangrijk om erop te wijzen dat in het proces van MSP veel andere issues naar voren kwamen. De overheid en de rest van het land realiseerden zich dat ze meer actie moesten ondernemen n.a.v. de illegale visserij. Er zijn inmiddels betere samenwerkingen tussen de overheid en de vissers om deze kwestie aan te pakken. Hoewel de kwestie momenteel niet is opgelost, worden wel de nodige stappen ondernomen. De vissers werken onder meer met mobiele telefoons en geven GPS-locaties van illegale vissers door aan de kustwacht.

Karin Lachmising: Het is belangrijk om consensus te bereiken wanneer meerdere partijen gebruik maken van hetzelfde gebied.

Participant uit Galibi: Wij hebben iets soortgelijks in Galibi als in het gebied van de Pedro Bank. Er is een groot strand ontstaan bij Galibi waar kleine schildpadden komen leggen. Het is een gebied vlak bij de monding, omringd door water. Daar komen juist legale en ook illegale vissers uit Paramaribo. De vissers meren daar aan en rapen de eieren op. Wij denken dat daar goede bescherming moet komen met goede uitrusting. Wat nog erger is, de mensen gooien ook van alles daar weg. De bewoners moeten ook de mogelijkheid krijgen om dit gebied zelf te beschermen.

Karin Lachmising: Dhr. Laurens Gomes heeft ook aangegeven dat naar mogelijkheden van co-management zal worden gekeken om dit soort kwesties aan te pakken.

Dhr. Zunder: De presentatie over de stromingen in het Amazonegebied heeft me een besef gebracht. De Oost-West verbinding die Coronie en Nickerie met elkaar verbindt zal binnenkort onder druk komen te staan. We hebben reeds aandacht hiervoor gevraagd. Kan iemand met ervaring hiermee iets hierover zeggen?

Karin Lachmising: De presentatie herinnerde mij ook eraan, aangegeven werd dat een gebied was aangegeven voor de garnalen-visserij, welke specifiek was afgebakend voor Suriname. Voorheen kon men varen over een groter gebied tot Venezuela; het proces van het heen en weer varen klopte met de levensfase van de dieren. Echter, door het varen in kleine rondjes, kregen de garnalen niet de kans om door te groeien. WWF heeft ook aangegeven dat mensen grenzen trekken en dieren kennen dit niet. Wanneer we een proces in kaart moeten brengen, willen mensen grenzen trekken om het te beheren, maar het ecosysteem en leven in de oceaan kent niet dezelfde grenzen. Belangrijk is daarom de kennis van de mensen die op zee zitten en zoveel zien, zij kunnen veel input geven in een goed MSP-proces en de verschillende levensfasen waar wij rekening mee moeten houden.

Participant uit Saramacca: Verwijzend naar de presentatie van Dr. Baldwin waarbij is aangegeven dat ze naar de werkplek van vissers is geweest, wil ik aangeven dat ik dat ook graag zou zien voor Saramacca. Ook wil ik vragen om rekening te houden met de agenda van de vissers. In sommige perioden van het jaar zijn ze vaak op het water en daarnaast wilde ik vragen om de mogelijke taalbarrière in acht te nemen.

Monique Pool: We zijn langs de kust gegaan en ook in Boskamp geweest. Dit is goed afgestemd met het visserscollectief. Er was een goede opkomst van mensen. De bedoeling is dat we werkelijk naar de mensen gaan. In Guyana gaat de Protected Area Commission al naar de mensen toe en de bedoeling is dat we dat hier zeker ook gaan doen.

P3DM voorbeelden van de regio

PRESENTATIE 8: EEN ECOSYSTEEM BENADERING VOOR GEZAMENLIJKE PLANNING VOOR MANAGEMENT VAN TRANSBOUNDARY MARIENE BRONNEN – DR. KIMBERLY BALDWIN

Kim Baldwin heet de aanwezigen welkom. In de presentatie van de tweede dag heeft ze het over het proces van dataverzameling.

Hoewel Dr. Baldwin zelf voornamelijk met vissers werkt zijn er veel verschillende instanties waar informatie kan worden verkregen, zoals onder meer NGO's en de overheid. Belangrijk is te realiseren dat iedereen een expert is in het eigen gebied. Het controleren en verifiëren van data is desalniettemin nodig en is met name van belang om te waarborgen dat de stakeholders vertrouwen hebben in de databron en dat de data inderdaad valide is.

MSP is een proces voor het ontwikkelen van een managementstrategie op een eerlijke en gecoördineerde manier waarbij rekening wordt gehouden met verschillende doelen. De doelen kunnen bestaan uit behoud van biodiversiteit, beschermen van de visserijsector of toerisme. De verschillende doelen zullen worden bepaald in de loop van het proces, waarbij onderhandelen en ook het sluiten van compromissen belangrijk is.

Het GIS is een computerprogramma dat kan helpen om data te verwerken, integreren en visualiseren in een systeem. Er kunnen 15 verschillende type data worden verwerkt in het GIS, waardoor het een goed besluitvormingsinstrument is dat nuttig kan zijn bij het ontwikkelen van verschillende scenario's en daarmee bij het nemen van een goed geïnformeerd besluit.

Voor een succesvol MSP-proces is goede informatie nodig. De informatie moet ook toegankelijk zijn. Inmiddels is gebleken dat de meeste stakeholders niet graag informatie geven, wanneer ze niet zeker zijn dat zij op hun beurt ook vrije toegang zullen hebben tot andere informatie. Echter, de groep bepaalt welke informatie vrij toegankelijk is en bijvoorbeeld ter beschikking wordt gesteld via het Internet, en welke informatie achter gesloten deuren blijft, zoals goede vislocaties.

Bij de start van het proces moet rekening gehouden worden met de beperkingen; er zijn vaak gelimiteerde financiële middelen, een gebrek aan technologie, mensen zijn niet getraind in het verzamelen van info en er zijn vaak problemen met het komen tot baseline informatie. Ook speelt dat mensen in het Caribisch gebied vaak niet het gevoel hebben het recht te hebben om te participeren in dit soort processen.

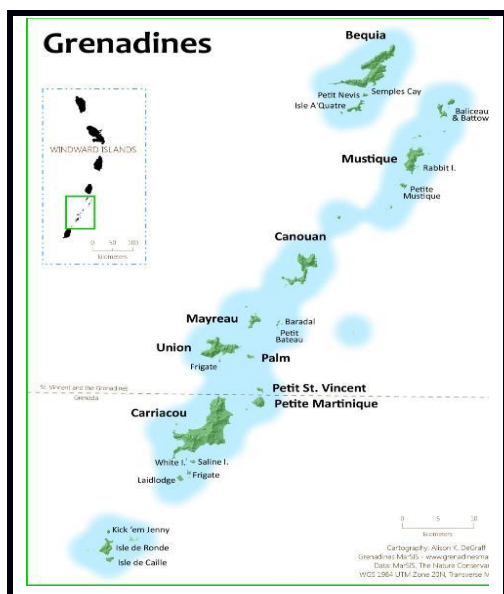

Stakeholder participatie is praktisch, omdat door het betrekken van de stakeholders tegelijk wordt gewerkt aan capaciteitsopbouw om een bijdrage te leveren aan projecten als deze. Veel vissers in de regio zijn in eerste instantie stil en bang om actief deel te nemen en te spreken tijdens dit soort processen. Het betrekken van vissers heeft ze echter versterkt en ze tegelijkertijd veel bijgebracht

over wat er allemaal gebeurt in hun omgeving. Het gaat hierbij ook om het ontwikkelen van samenwerkingen zodat iedereen goed met elkaar kan communiceren.

Door het participatieve karakter van het proces wordt eigen inbreng en betrokkenheid gecreëerd. Belangrijk is dat alle stakeholders geloven in de data waarop het project is gebaseerd en dat de stakeholders die traditionele kennis verschaffen worden gerespecteerd. Als gevolg van het gezamenlijk verzamelen van data wordt een netwerk gebouwd dat ook voordelen oplevert buiten het proces om. Echter, er moet ook rekening mee worden gehouden dat participatieve GIS een adaptief proces is waarbij men ervoor open moet staan om veranderingen aan te brengen in bestaande procedures. Samenwerkingen aangaan met verschillende lokale gemeenschappen en hun de kans geven om oplossingen aan te dragen is meestal het meest effectief.

Dr. Baldwin verwijst dan naar een project waar zij bij was betrokken in St. Vincent en de Grenadines, uitgevoerd in de periode 2010-2012. Het gaat om de Grenada Bank, een gebied dat wordt gedeeld door St. Vincent & the Grenadines en Grenada. Bij dit project waren twee eilanden betrokken, omdat de betrokken overheden zich tijdig realiseerden dat het gebied als een geheel gecoördineerd moet worden. De mariene activiteiten in dit gebied, waaronder vissen, zeilen etc. zijn allemaal erg belangrijk voor de eilanden en er zijn veel verschillende gebruikers.

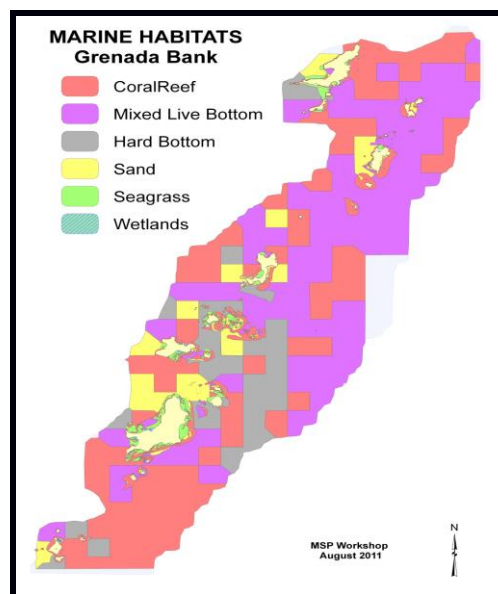
Voor de start van het project werkten geen van de betrokken partijen samen. Een van de doelen van dit project was om alle baseline data samen te brengen op een centrale locatie. Vanaf het begin is duidelijk aangegeven dat alle beschikbaar gestelde data openbaar

gemaakt zou worden en dat indien de overheid van mening was dat de data vertrouwelijk was, de data niet gedeeld moest worden. In het proces zijn verschillende soorten data verzameld, waarbij 68% van de data is verzameld met behulp van traditionele kennis. Voor alle verschillende stakeholders is een aparte benadering en methode gebruikt voor het verzamelen van de data. Ook hier was het betrekken van alle stakeholders belangrijk en voorbeelden van de betrokken stakeholders in dit proces zijn overheidsinstanties, scholen, NGO's en mariene bronnen.

Bij dit project is een Yahoo mail groep aangemaakt, waarbij iedere mail die wordt verstuurd automatisch gaat naar iedereen binnen die groep. Daarnaast was er ook een website met daarop alle rapporten en overige beschikbare data. Voor dit project werd ook veel aan PR gedaan, via Facebook en andere media kwam het project veel in de publiciteit om het publiek te informeren over de voortgang. Daarnaast zijn er regulier vergaderingen georganiseerd op verschillende niveaus met onder meer de overheid, de gemeenschappen en de vissers. Met name bij de vissers was het belangrijk om rekening te houden met hun agenda. Inmiddels is er een elektronische bibliotheek geplaatst op een CD en ook deze bron van informatie is voor iedereen beschikbaar.

In de fase van het participatief onderzoek worden interviews gehouden met stakeholders met belangrijke informatie, focusgroepen georganiseerd, veldonderzoeken uitgevoerd en mapping exercities gedaan. Voor het doen van de mapping exercities moet vaak capaciteit worden opgebouwd omdat niet iedereen gewend is om te werken met GPS-locaties en het gebruik van kaarten. Er is een inventarisatie gedaan van bestaande informatiebronnen en alle data op het gebied van wetgeving. In deze fase ging Dr. Baldwin zelf vaak met vissers mee en bracht hele dagen met ze door op hun boot. Na het verzamelen van de informatie is validatie van de informatie, het verkrijgen van feedback op en een evaluatie van de informatie erg belangrijk. Deze stappen helpen ook om de gemeenschappen betrokken te houden en ownership te ontwikkelen betreffende de verzamelde data.

In het proces is een Mariene Habitat kaart gemaakt, met informatie over alles wat leeft op de grond. Hierbij zijn zowel de gebieden met diep water als de gebieden met ondiep water in kaart gebracht. Voor de ondiepe wateren is satellietinformatie gebruikt. Voor de diepe wateren is gebruik gemaakt van een camera. Bij het bekijken van de beelden van de camera gaf Dr. Baldwin aan vanuit een wetenschappelijk perspectief wat zij dacht wat voor bodem het was en de vissers leverden dan input aan de hand van hun kennis. Op basis van de verzamelde informatie is een kaart gemaakt, waarna de verschillende visgronden zijn geïdentificeerd en gevalideerd. Aan het einde van het project is alle informatie beschikbaar gemaakt en op Google Earth geplaatst. De visgronden zijn echter niet gedeeld.

Na dit project is gewerkt aan een participatief 3D model dat inmiddels ook beschikbaar is gemaakt en onder meer gebruikt wordt in het onderwijs. Ook worden drones gebruikt voor mapping, maar het gebruik hiervan is enigszins beperkt vanwege de afhankelijkheid van de levensduur van de batterij van de drone.

De conclusie van Dr. Baldwin is dat PGIS nuttig is voor MSP en voor het versterken van governance. Deze aanpak kan helpen bij het vormen van netwerken en samenwerkingen op verschillende niveaus. Tevens maakt het de rollen van de betrokken stakeholders duidelijk. Met name in het Caribisch gebied zijn mensen niet gewend om deel te nemen in dit soort projecten en het biedt stakeholders de kans om veel over hun omgeving te leren en daarnaast eigen inbreng in en betrokkenheid te verkrijgen met de verzamelde informatie. PGIS ondersteunt de mogelijkheid tot het doen van ecosysteem gebaseerde analyses van mariene gebieden.

Dr. Baldwin bedankt dan de participanten voor hun aandacht en eindigt haar presentatie.

VRAGENRONDE

Participant uit Galibi: *Ik begrijp dat het in een dergelijk project belangrijk is om te werken aan de bewustwording van de mensen, om het project zo vlotter te laten verlopen.*

Kim Baldwin: Het voorafgaand aan het project inwinnen van informatie over wie de stakeholders zijn en wanneer ze beschikbaar zijn is inderdaad essentieel.

Karin Lachmising: Het is ook belangrijk dat voldoende rekening wordt gehouden met de tijd die nodig is voor dataverzameling. Wanneer je dat eenmaal doet, is de rest van het proces veel gemakkelijker.

Kim Baldwin: De sleutel voor het succes was het werken met de NGO's die goede contacten hadden met de mensen ('key informants') in het veld. Belangrijk is dat de mensen hier in Suriname bekend zijn met de gemeenschappen en goed communiceren. De realiteit van een budget is dat je niet 5 jaar de tijd hebt voor de uitvoering van een project. Echter, ongeacht hoeveel tijd je hebt, is het belangrijk voldoende tijd te reserveren voor dataverzameling, omdat de tijd dan later in het proces teruggewonnen kan worden. De juiste 'key informants' vinden is daarom ontzettend belangrijk.

Dhr. Zunder: Ik ben onder de indruk van de manier waarop ze in het project is gestapt. Academics maken vaak de fout om te denken dat zij alle kennis hebben. Mw. Baldwin heeft rekening gehouden met traditionele kennis en dit heeft mensen ook gemotiveerd om hun kennis te delen. Dit is ook belangrijk bij onze aanpak van het proces hier in Suriname.

Kapitein Ricardo Pane: Zij heeft gewerkt met traditionele gemeenschappen. Heeft ze ooit last gehad van taalbarrières? Wat is de inbreng van de vrouw? Ik denk dat bij het vergaren van kennis, de traditionele kennis als basis genomen moet worden. Als men de Westerse kennis als basis neemt, denkt men dat de verzamelde kennis vernieuwde Westerse wetenschappelijke inzichten zijn. Hoe ga je hiermee om? Wat is de feedback van de overheid naar deze samenlevingen?

Kim Baldwin: Wat betreft de taalbarrière; als er Engels wordt gesproken was er geen taalbarrière. Er was maar 1 vrouw die aan het vissen was. De vrouwen hebben veel van de boten in eigendom en beheren het geld. Wat betreft traditionele kennis; er is nooit gedaan alsof dit vanuit academics of de wetenschap kwam. Duidelijk was waar de kennis vandaan kwam. In het begin was de overheid een beetje sceptisch tegenover de traditionele kennis en daarom cross checkte ik het een tegenover het ander.

Veel zones zijn gebonden aan seizoenen, waardoor bepaalde zones gedurende een seizoen 'no fishing' zones zijn. Dit soort zaken worden ook opgenomen in het MSP.

Het kan ook voorkomen dat beperkingen worden gesteld aan een bepaald gebied. Alleen een paar vissers mogen daar komen, als je kunt aantonen dat je al jaren daar vist, bijvoorbeeld.

Hanneke van Lavieren: Spawning aggregation sites die zijn benoemd is een belangrijke data gap. We moeten een goed onderzoek daarnaar uitvoeren.

Ook zijn er andere zaken waarmee rekening gehouden moet worden. Toen het aantal vissen in Indonesië verminderde, dachten de vissers dat dit kwam door veranderingen in de maanstanden.

Kim Baldwin: We hebben niet veel hiervan in het Caribisch gebied, maar in Indonesië en hier misschien wel omdat er al een langere geschiedenis is met de visserij. Voorbeelden zijn dat een visser niet mag vissen wanneer zijn vrouw zwanger is, of bij een bepaalde maanstand. Er zijn regels volgens de traditionele gewoonten. Je hebt meer buy-in als je daar rekening mee houdt.

Joan Telgt - Staatsolie: Hoe garandeer je dat er een complete inventarisatie wordt gedaan van alle activiteiten in een marien gebied? In Suriname is er geen organisatie die een totaaloverzicht heeft hiervan.

Kim Baldwin: Ik ben het hiermee eens. Een deel van het project is om dit te doen en al deze informatie te integreren. Na dit project, moet worden bepaald wie dit moet managen. Wanneer info ge-update moet worden in de Grenadines, doe ik het nog steeds. In Jamaica is dit nog een probleem. Er was geen duidelijkheid over wie dit zou onderhouden.

Judith Kiene – Commissariaat Zuid West: Ik heb verschillende van dit soort sessies meegemaakt. Bij het Ministerie van Handel en Industrie was men bezig met dataverzameling ten behoeve van het stimuleren van toerisme. Wat altijd speelt is, is de mate van commitment van de overheid om dit alles te dragen. Bv. op het gebied van wetgeving; wat gebeurt er met alle data die wordt verzameld?

Karin Lachmising: Ik denk dat iedereen dit herkent. Wellicht hebben de projectdragers daar nu iets over te zeggen, want het is inderdaad een valide vraag.

Judith Kiene: In aanvulling daarop; veel organisaties zijn bezig met verzamelen, hoe zit het met uitwisseling van informatie?

Kim Baldwin: Heel belangrijk is dat er een website komt. De overheden in het project dat ik heb gedaan, gebruiken de informatie misschien niet volledig zoals dat zou moeten, maar de NGO's, de studenten en het publiek gebruiken deze wel omdat het beschikbaar en toegankelijk is. En hoewel het weliswaar niet door de overheid wordt gebruikt, is de informatie in ieder geval niet tevergeefs verzameld.

Monique Pool: Mw. Sakimin is deel van het project en zij is in deze de vertegenwoordiger van het ministerie van ROGB. Dit geeft de buy-in aan bij de overheid. Mw. Del Prado zal het hebben over de juridische analyses die zijn gedaan en de attitude van de verschillende overheidsinstanties over dit onderwerp. ABS is bezig met NIMOS met een databaseproject over milieu gegevens (SMIN). Zij zijn bij ons geweest omdat de project-coördinator zich realiseerde dat mariene informatie ook opgenomen moet worden.

Romeo Lala – Natuurbeheer: NIMOS is bezig met een cross-cutting project om te kijken waar de raakvlakken zijn tussen de verschillende departementen, zodat er beter beleid uitgestippeld kan worden. We zijn bezig om een Natuurbeschermingswet, die de mogelijkheid heeft om beschermde gebieden in te stellen, in place te brengen. Hopelijk in maart 2018 is er een concept klaar.

Mw. Sitaram van Nickerie: Ik vind het een geweldige workshop. Ik wil vragen om het niet hierbij te laten, de oceaan en grote vissen, maar dat ook aandacht wordt geschonken aan de kleine vissen die worden bedreigd en bescherming nodig hebben. Met name wordt er aandacht gevraagd aan het WWF hiervoor.

Mariene Ruimtelijke Ordening Werkgroep

Monique Pool legt de bedoeling uit van dit onderdeel van de sessie.

Deze oefening is uitgewerkt door de International Ocean's Commissie van de UNESCO en wordt gebruikt om mensen bekend te maken met het MSP-proces. Het gaat hierbij om het ontwerpen van een *Marine Managed Area* oftewel een mariene beheerd gebied.

De oefening betreft een *case study* over een beschermd gebied ergens in Venezuela en de verschillende gebruiken in dat gebied. Er worden een aantal kaarten getoond, waarop de verschillende gebruiken te zien zijn en hoeveel het wordt gebruikt. Van een visgebied kan bijvoorbeeld worden gezien hoe druk het bezocht is. Daarnaast zijn in het gebied olie-activiteiten. De kaart laat zien waar de raffinaderij is, de productieactiviteiten, seismisch onderzoek uitgevoerd wordt en waar wordt geëxploreerd. Ook is er een kaart over de socio-economische gevoeligheid van de verschillende gebieden waarop de urbane en plattelandsgebieden en de bevolkingscentra te zien zijn. Op een andere kaart wordt de biodiversiteit van het gebied getoond en de pelagische soorten die voorkomen (soorten die noch bij de bodem, noch bij de kust voorkomen). Tenslotte wordt het geheel mariene beschermd gebied getoond.

De mensen zullen worden verdeeld over groepen, waarbij de mensen niet in groepen mogen zitten welke ze in werkelijkheid vertegenwoordigen (bv. mensen uit de oliesector moeten zich aansluiten bij een NGO). Er zijn 5 groepen: de artisanale vissers, de petroleumindustrie, de scheepvaart, de toerisme sector en milieu NGO's.

Bij het vaststellen van de uiteindelijke MPA, moet worden gekomen tot een gebied waarbij iedereen min of meer tevreden is over de uitkomst. Er moet tenminste 1 gebied zijn dat een hogere mate van bescherming geniet dan de andere gebieden, vooral met het oog op AICHI-doelstelling nummer 11. De groepen moeten komen tot de ideale vorm en grootte van dit gebied.

De spelregels zijn als volgt:

- Binnen dit beheerd gebied mag absoluut geen winning, transport of raffinage van olie zijn.
- Scheepvaart is toegestaan door het mariene beschermde gebied heen, maar voor anker gaan door schepen in het gebied is absoluut niet toegestaan.
- Visserij zal worden toegestaan. Echter, het moet met 25% van de huidige activiteit worden gereduceerd.
- Elke sector moet besluiten nemen die hun activiteiten in de toekomst zullen garanderen. Tegelijkertijd moeten die besluiten ervoor zorgen dat de implementatie van het mariene beheerd gebied kan doorgaan. Daarom moet iedere groep bereid zijn compromissen te sluiten.
- De ruimtelijke ordeningsplannen mogen voor het heel gebied gebruik maken van een aantal instrumenten, zoals mariene beschermde gebieden, functioneel gebruik voor zonering, zonering van de mariene wateren of de kuststrook, visserijreservaten, referentiegebieden voor onderzoek en monitoring en milieueffecten rapportages etc.

Elk team krijgt circa 15-20 minuten de gelegenheid om de beschikbare informatie te bestuderen en dan de sectorstrategie voor de beste configuratie van de MPA bespreken. Dan moeten afwegingen worden gemaakt om tot compromissen te komen.

In de tweede sessie zal een ronde tafel worden gehouden gedurende ongeveer 30 minuten, waarin elke sector vertegenwoordigd is, om te komen tot een gebied, waarna dit gepresenteerd zal worden aan de hele groep.

EERSTE SESSIE - BESTUDERING INFORMATIE DOOR DE WERKGROEPEN

De participanten verdelen zich over de volgende 5 groepen:

- i. Artisanale vissers
- ii. Toerisme
- iii. Olie/Petroleum
- iv. Scheepvaart
- v. Milieu NGO

TWEEDE SESSIE – RONDE TAFEL

Onderstaand is een overzicht van het verloop van de ronde tafel sessie.

Karin Lachmising heet de verschillende vertegenwoordigers van de sectoren welkom, waarna ze in de gelegenheid worden gesteld hun voorstellen te presenteren.

Vertegenwoordiger van de oliesector

“We hebben rekening gehouden met de verschillende sectoren en alle facetten, toerisme, scheepvaart. We hebben drie gebieden waar we hebben aangegeven door te willen gaan met onze activiteiten.”

Vertegenwoordiger van de milieusector

“Wij stellen voor dat het een gebied tot een MMA wordt verklaard, maar we zijn bereid om voor bepaalde gebieden compromissen te sluiten. Met de oliemaatschappijen zijn we bereid een bepaald gebied op te geven, maar een ander gebied is nodig omdat daar hoge biodiversiteit is en dat moet beschermd worden. Het gaat met name om de opening naar een baai welke we graag willen beschermen.”

Vertegenwoordiger van de artisanale vissers

“Als belangrijk aspect hebben we de priority conservation areas meegenomen en we zijn bereid hiervoor andere gebieden op te geven. Er zijn een aantal onderhandelingspunten die we in acht willen nemen. We kunnen praten over compensatie, want als we verder uit moeten varen hebben we onder meer andere apparatuur nodig.”

Vertegenwoordiger van de scheepvaart

‘De MPA is onderverdeeld. We kunnen het niet als geheel aannemen omdat onze haven ook zal vallen binnen de MMA. We mogen niet verankeren in een MMA gebied en dat hebben wij wel nodig. De rode delen zijn onze MMA gebieden en de scheepvaartroutes zijn in het roze aangegeven. Er is nog een deel dat we willen behouden binnen het MMA-gebied zonder verankering.’

Vertegenwoordiger van de toerismesector

“De toerismesector stelt een uitbreiding voor. Volgens de kaart is hier ook een biodiversity area. De zandstranden liggen ook daar. En onze gebieden hebben ook een overlap met de high biodiversity areas. We kunnen daar geld aan verdienen. Het gebied dat verder in de zee ligt zijn we bereid op te geven.”

Voorzitter ronde tafel: *Hoge biodiversiteit is ook aantrekkelijk voor toerisme. Zijn er ook regels voor de aantallen toeristen?*

Vertegenwoordiger toerisme: *We stellen voor dat er regels komen voor toegankelijkheid en onderzoek naar draagcapaciteit.*

Vertegenwoordiger milieu: *We zijn bereid hierin mee te gaan, dus er hoeft geen conflict te zijn.*

Vertegenwoordiger olie: *Er is geen rekening gehouden met de oliesector die veel geld heeft gestoken hierin en proeven en exploratie heeft gedaan. Dit is reeds geïnvesteerd geld, het land is zwak en we hebben het geld nodig. Daarom hebben we de aangegeven route gemarkeerd waar we andere belanghebbenden niet lastigvallen. Wat betreft de pijplijn; we kunnen deze wellicht verplaatsen, maar we moeten even kijken naar de financiële gevolgen hiervan.*

Vertegenwoordiger visserij: *We erkennen de bijdrage die de oliesector levert. Maar wij hebben ook gezinnen en die zijn afhankelijk van ons. Dus als we wat opgeven willen we garanties dat we elders succesvol kunnen vissen.*

Vertegenwoordiger toerisme: *We willen ook zeker stellen dat er geen illegale visserij plaatsvindt.*

Vertegenwoordiger oliesector: *We zullen hiermee rekening houden en op gezette tijden daar niet varen.*

Karin Lachmising: *Er zijn een paar gebieden die overlappen. Met de oliemaatschappijen zijn de meeste conflicten. Is er iets nodig om beter inzicht over te krijgen. Wat heeft u nodig om te zorgen dat u dichterbij elkaar komt?*

Vertegenwoordiger toerisme: *Iedere sector zal een economische haalbaarheidsstudie moeten doen van de effecten op de operatie. Als de oliemaatschappijen zich houden aan nationale wet- en regelgeving, moeten ze een onderzoek doen naar de effecten op het milieu. Op basis van de uitkomst van de studies kan een betere onderhandeling plaatsvinden en een goed geïnformeerd besluit worden genomen inzake waar dat beschermd gebied moet zijn.*

Karin Lachmising: *Na vandaag kunnen we nog een aantal keer bij elkaar komen, nadat de vertegenwoordigers in de eigen sector kijken naar mogelijkheden voor onderzoek.*

Hiermee wordt de ronde tafel sessie beëindigd.

Karin Lachmising: Duidelijk wordt dat het niet eenvoudig is om tot een consensus te komen. Reden kan zijn dat data ontbreekt of dat er onderwerpen zijn (als gezinnen die afhankelijk zijn zoals de visserij aangeeft). Iedereen moet de eigen belangen nastreven maar ook rekening houden met de belangen van anderen. Iedereen wordt bedankt voor de participatie.

Traditionele gemeenschap (ministerie): Ik heb de vertegenwoordigers van het Traditioneel Gezag gemist in de ronde tafel sessie. Binnen de traditionele gemeenschap kan dit krutu's met zich meebrengen. Houd er rekening mee dat het proces jaren kan duren.

Onbekend: Ook de overheid is niet vertegenwoordigd in de groep. Van belang is om alle groepen uit te nodigen om de belangen te behartigen.

Karin Lachmising: Ook Kim Baldwin gaf aan dat er veel verschillende lagen zijn van belanghebbenden en informatie en dat het belangrijk is dat al deze met elkaar worden besproken en in contact worden gebracht.

CBD gap analyse en evaluatie van wet en regelgeving

Mw. Nancy Del Prado heet de aanwezigen welkom.

In haar presentatie geeft ze een beeld van de huidige wetgeving en beleid, mede gezien in het kader van de specifieke Aichi-doelstellingen, waarbij zal worden gekeken in hoeverre de huidige wet- en regelgeving rekening houdt hiermee. Voor haar analyse zijn consultaties gehouden met stakeholders binnen de overheid, waaronder het ministerie van ROGB, de MAS, de kustwacht, het Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij, NIMOS, het Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen en het Kabinet van de President, daar deze relevant zijn in de zin van beheer van het mariene milieu.

Aan de participanten worden de AICHI-doelstellingen getoond waarmee rekening is gehouden bij het

AICHI TARGETS

- 4** Uiterlijk 2020 maatregelen en plannen om duurzame productie en consumptie te realiseren en gebruik natuurlijke hulpbronnen binnen ecologische grenzen.
- 6** Uiterlijk 2020 voorraden vis, ongewervelde dieren en waterplanten duurzaam en legaal geoogst middels Ecosystem Based Approach (tegengaan overbevissing en herstelplannen voor uitputting, etc.).
- 10** Uiterlijk 2015 worden veelvoudige antropogene druk op de koraalriffen en andere ecosystemen die o.a. door klimaatverandering worden beïnvloed, geminimaliseerd.
- 11** In 2020 worden tenminste 17% van het land en binnenwateren en 10% van de kust- en mariene gebied beheerd middels beschermde gebieden.
- 14** In 2020 worden ecosystemen die diensten leveren, beschermd rekening houdend met de behoeften van vrouwen, inheemse en lokale gemeenschappen, armen en kwetsbaren.

uitvoeren van haar onderzoek. Bij het bestuderen van deze is gekeken naar de maatregelen die zijn getroffen om deze doelen te realiseren in 2020. Bij het uitvoeren van de analyse is gebruik gemaakt van een handleiding van CBD waarbij is aangegeven hoe de analyse uitgevoerd moet worden.

Mw. Del Prado heeft stakeholder consultaties gehouden met ministeries die te maken hebben met het gebruik en beheer van mariene gebieden. In dit kader zijn voorafgaand aan de consultaties vragenlijsten gestuurd naar de ministeries. Opvallend was, dat er maar twee ministeries bekend waren met de Aichi-doelstellingen. Wanneer verwacht wordt dat de mariene gebieden beschermd zullen worden, moet ook worden gekeken naar wat de ministeries zien als bedreigingen. Door de ministeries werden in dit kader onder meer verwezen naar illegale visserij, olielekages, geluidshinder door olie exploratieactiviteiten, het rapen van zeeschildpadeieren en verontreiniging.

Bij de consultaties zijn een aantal institutionele aspecten naar voren gekomen. Er zijn verschillende ministeries en instanties betrokken, waaronder de MAS, Kustwacht, NIMOS, de afdeling Visserij van LVV, de afdeling Natuurbeheer van ROGB, GMD van Natuurlijke Hulpbronnen en Staatsolie. Als belemmering voor de bescherming is onder meer genoemd een gebrek aan capaciteit voor handhaving, door onder meer een gebrek aan financiële middelen en infrastructuur (boten en GIS-apparatuur), gebrek aan mankracht en het in sommige gevallen niet efficiënt inzetten van beschikbare mankracht om politieke redenen, onderwaardering van het mariene gebied door gebrek aan kennis en informatie en de grote afstand tussen Paramaribo waar de overheid is gevestigd en het mariene gebied.

In de consultatierondes zijn ook vragen gesteld met betrekking tot het beleid van de instanties en in welke stukken Aichi-beleid teruggevonden kan worden. Hierbij is het Biodiversiteitsactieplan (NBAP) 2012-2016 met actieplannen ter bescherming van de biodiversiteit en het Nationaal Ontwikkelingsplan genoemd. Geen van deze documenten hebben geleid tot concrete resultaten. Het probleem in de praktijk is vooral dat er geen uitvoering wordt gegeven aan beleidsdocumenten. De huidige natuurbeschermingswetgeving is verouderd gebleken. ROGB is reeds gestart met het proces om de Natuurbeschermingswet van 1954 aan te passen. Daarnaast zijn er door het ontbreken van een Milieuwet ook geen normen en standaarden om vervuiling te reguleren. Pas wanneer dit er is kan de uitvoering van EIAs verplicht gesteld worden. Momenteel worden de oliemaatschappijen overigens wel verplicht gesteld om onderzoeken te doen voor *offshore* gebieden. Er zijn verschillende ontwerpwetten voorgesteld zoals de Ontwerpwet Kustbeheer, Ontwerpwet Geïntegreerd Kustbeheer, Ontwerp Milieuwet. Echter, in de praktijk duurt het jaren voordat wetten worden goedgekeurd.

Er zijn ook een aantal positieve zaken naar voren gekomen tijdens de analyse. Het Ministerie van ROGB heeft aangegeven dat het mariene gebied de aandacht heeft en bescherming van mariene gebieden zal worden meegenomen bij de formulering van nieuwe Natuurbeschermingswetgeving. Tevens heeft het Ministerie van LVV aangegeven dat er een Zeevisserij Decreet is en een Zeevisserij Wet. Deze worden momenteel herzien. Het uitgangspunt van de nieuwe wet is duurzaam gebruik van ecosystemen. Bij de MAS zijn er twee belangrijke wetten in voorbereiding, te weten de Marine Pollution Act en de Shipping Act. Binnenkort zal worden gestart met de Uitvoeringsbesluiten voor deze. NIMOS is in het proces om een Ontwerp Milieuwet voor te bereiden voor goedkeuring in het Parlement, waarmee ook het doen van EIAs verplicht al worden gesteld.

Mw. Del Prado heeft een analyse gedaan van alle wetten waarvan ze dacht dat deze relevant waren, met het doel na te gaan in hoeverre deze een bijdrage kunnen leveren aan de bescherming van het mariene gebied.

De Natuurwet is verouderd en voldoet niet aan de geldende internationale principes en eisen om de uitdagingen en schendingen van natuurbescherming aan te gaan. Het gaat hierbij met name om een gebrek aan inspraak van belanghebbenden en het hebben van transparante procedures voor het instellen van beschermde gebieden. Ook internationaal is co-management erkend en mogen naast de overheid ook andere stakeholders participeren. Dit alles is niet opgenomen in de huidige natuurbeschermingswetgeving. De ervaring heeft inmiddels ook geleerd dat de centrale overheid het niet alleen kan en dat hulp nodig is van de gemeenschappen.

Er is een Wet Maritieme Zones uit 2017 welke de bevoegdheid geeft tot bescherming en behoud van het zeemilieu binnen de EEZ. Dit is met name om de 10% in de EEZ vast te stellen.

De Zeevisserij Wet is verouderd en wordt momenteel aangepast, waarbij wordt gelet op het duurzaam beheer van de visbestanden in de EEZ, aanwijzing van visserij beheersgebieden, deelname van belanghebbenden in de besluitvorming, de effectieve aanpak van illegale, niet gerapporteerde, en ongereguleerde visserij (IUU), het bevorderen van duurzame exploitatie van visbestanden en de instandhouding van ecosystemen.

De Petroleumwet en het Decreet Mijnbouwinstallaties heeft een aantal voorschriften voor de bescherming van het milieu.

Van de vele gaps die zijn geïdentificeerd, worden de meest belangrijke gepresenteerd aan de participanten:

- Gebrek aan bewustzijn over waarde/bescherming mariene milieu. Dit maakt het moeilijk voor beleidsmakers en ook het publiek om het milieu te beschermen.
- Geen/onvoldoende uitvoering van milieubeleid.
- Ontbreken adequate wetgeving (kustbeschermingswet/ Geïntegreerd kustbeheer/milieuwet, etc.)
- Ontbreken van een wettelijke verplichting voor het betrekken van belanghebbenden bij besluitvorming rondom beschermde gebieden en gebruik natuurlijke hulpbronnen.
- Verouderde visserijwetgeving.
- Plan leidt tot inadequate implementatie.
- VMS-systeem is nog niet van toepassing op alle vissersvaartuigen en het gebruik van het VMS systeem wordt omzeild door vissers.
- Overbevissing van Surinaamse visgronden doordat er te veel vergunningen worden uitgegeven en de illegale visserij en piraterij een extra druk leggen op de overbevissing.
- Geen wetenschappelijk onderzoek naar voorkomens koraalriffen in de territoriale wateren van Suriname.
- Onvoldoende R&D in de visserij industrie met als gevolg gebrek aan statistieken en analyses om goed beleid voor visserijsector te formuleren.
- Door beperkte financiële middelen en capaciteit vindt er momenteel slechts onderzoek plaats in de binnenwateren en landelijke ecosystemen.
- De huidige bijzondere beheersgebieden hebben een zwakke juridische status die niet gebruikt dient te worden voor mariene gebied.
- Effectief beheer van de beschermde gebieden in het algemeen ontbreekt door onder andere gebrek aan mankracht en middelen.
- De Kustwacht is niet volledig operationeel en kan visgronden niet adequaat beschermen.

Hoewel de indicatoren van de AICHI-doelen aangeven dat niet alle doelen hoeven te zijn bereikt door de landen, dienen er wel de benodigde maatregelen te zijn getroffen. Daarom heeft mw. Del Prado een aantal acties verbonden aan de geconstateerde gaps:

- Ontwikkelen en uitvoeren van een awareness en educatie plan.
- Monitoringsplan voor het Milieubeleid.
- Formuleren en uitvoeren van een strategie voor goedkeuring ontwerp wetten door DNA.
- Vernieuwde natuurbeschermingswetgeving (PP, EBA, PES, co-management, marine protected areas, etc.).
- Juridische status voor Visserij Management Plan.
- Verbeteren van toezicht en controle op het gebruik van het VMS-systeem.
- Evalueren en herzien van het vergunningenbeleid en intensiveren van de controle op de naleving.
- Het doen van een baseline studie voor het mariene gebied (inclusief aanwezigheid van koraalriffen).
- Het doen van onderzoek naar de mogelijkheden voor het waarderen van ecosysteem diensten.
- Opstellen en uitvoeren van een jaarlijks onderzoeksprogramma ter ondersteuning van het beleid.
- Versterking Kustwacht (inclusief NB en LVV) en door verschaffen van de nodige middelen om hun werkzaamheden naar behoren te doen en het geven van technische ondersteuning (trainingen, kennisoverdracht etc.)

Op grond van de huidige wetgeving Wet Maritieme Zones mag Suriname beheersdaden uitvoeren in de EEZ, met name voor de bescherming van het milieu. De huidige Natuurbeschermingswet en de MUMAs zijn ontoereikend om het mariene gebied te beschermen. De opties voor wettelijke bescherming zijn een specifieke kaderwet voor mariene beschermde gebieden en de mogelijkheid tot aanwijzing van de mariene gebieden op basis van de behoefte aan bescherming, door middel van Uitvoeringsbesluiten. Voor elk beschermd gebied dat wordt ingesteld, zal een aparte wet worden gemaakt.

Mw. Del Prado eindigt hiermee haar presentatie en bedankt de aanwezigen voor hun aandacht.

VRAGENRONDE

Marci Gompers van het Kabinet van de President: *Ik zie dat alleen is aangegeven dat er een NBAP is, maar er is ook een NBSAP, National Biodiversity Strategic Action Plan (2006-2020). Het is een van de CBD-implementatietools die we hadden.*

Nancy Del Prado: *Dit klopt en dit is ook opgenomen in het document.*

Vertegenwoordiger Stg. Projekta: *De acties genoemd op de laatste sheet, kwamen neer op lobby werk voor wetgeving ("formuleren en uitvoeren van strategie voor goedkeuring van ontwerp wetten"). In hoeverre is dit onderdeel van het programma? Ik weet dat het is opgenomen in het programma van*

WWF, maar is dit apart opgenomen in het Ocean's Programma en zo ja, in hoeverre is er dan een overlap?

Hanneke van Lavieren: Onder SRJS is er een ander programma (funding for lobby activities and advocacy). Daardoor hebben we het niet specifiek en sterk in dit project weergegeven. Lobby-activiteiten zullen daarom wel plaatsvinden, maar niet per se onder dit project voor zover mij bekend.

Michael Hiwat: Lobby en Advocacy zit in SRJS (Shared Resources Joint Solutions) – een project gefinancierd door WWF Nederland en IUCN. Dit is een programma waarin ook andere projecten lopen. Mariene is ook een onderdeel hiervan.

Hanneke Lavieren: SRJS is heel nieuw en dit is een project dat in januari had moeten starten, maar we hebben hiervoor uitstel gekregen. Het mariene team moet hard werken aan een werkplan hiervoor. Voor ons is nu een moment om te kijken hoe het verband houdt met dit project.

Michael Hiwat: Als aanvulling op de presentatie van mw. Del Prado wil ik aangeven dat het gebied van 10% niet beperkt is tot EEZ, maar omvat de kust, territoriale wateren en EEZ. Echter, als je het projectdocument doorneemt wordt inderdaad continu over EEZ gesproken.

Vertegenwoordiger Stg. Projekta: Het Vessel Monitoring System (VMS), een systeem waarmee je boten kunt volgen, zie je veel bij offshore werkzaamheden. Het is moeilijk om een oplossing te vinden om boten te volgen, maar misschien dat de olie-industrie wil samenwerken. Vaak verzamelen ze toch al gegevens van vissersboten. Misschien dat NIMOS ook een rol kan spelen in dit kader.

Vertegenwoordiger NIMOS: We doen dit momenteel nog niet, maar een goed punt om over na te denken.

Karin Lachmising: Nu NIMOS toch aan het woord is, er zijn veel onderzoeken nodig in het kader van milieu en er zal ook veel aan monitoring moeten worden gedaan. Waar staat NIMOS hierin?

Nancy del Prado: Staatsolie verplicht al haar offshore companies waarmee ze een sharing contract hebben om een EIA te doen. NIMOS is de instantie aangewezen om dit proces te begeleiden. Dit is op vrijwillige basis gedaan tot nu toe, want er is geen wetgeving, maar men gaat er wel serieus mee om.

Joan Telgt: NIMOS wordt momenteel gezien als milieu autoriteit in Suriname, hoewel ze momenteel geen wettelijke basis hebben. Er zijn richtlijnen opgesteld voor de EIA waar men zich vrijwillig aan kan houden. We zijn dan ook verplicht om de rapportage naar NIMOS te doen. De bedoeling is dat dit proces zal komen in de Milieuwet waardoor ook andere organisaties zich hieraan moeten houden.

Onbekend: Ik heb commentaar op de conclusie dat de MUMA's en de wetgeving die hierop van toepassing is, niet van toepassing is op het beschermd mariene gebied. Reden is dat ik denk dat juist degelijk beheer en naleven en erop toezien dat het ecosysteem in de MUMA's in stand blijft, belangrijk is. Er moet daarom wel een relatie zijn tussen de MUMA's, de Kustbeschermingswet en de mariene beschermde gebieden.

Nancy del Prado: Dit betreft een juridische discussie. Ik heb een juridische analyse gedaan over de juridische grondslag van de MUMA. Op basis daarvan zeg ik niet dat het niet zou kunnen vallen onder de categorie MUMA's, maar de wetgeving en de beschikkingen die we nu hebben voldoen niet. Het zijn slechts geografische aanwijzingen en zij geven geen bevoegdheid tot uitvoering van management plannen etc.

Onbekend: Ik wil weten in hoeverre de samenwerking met de universiteit er is voor bescherming van de maritieme zones en de ecosystemen. Zijn er mogelijkheden voor studenten om betrokken te zijn in dit plan?

Nancy del Prado: Ik heb een lijst met activiteiten die reeds worden uitgevoerd. Er is een samenwerking tussen de Kustwacht, LVV, NIMOS en ADEK waarbij gegevens worden verzameld van industriële vissersbedrijven. Het proces is gestart voor het ontwikkelen van een plan voor het verzamelen van bestaande maritieme offshore data. Verder ligt het aan de ministeries, om wanneer ze data nodig hebben een MoU te sluiten met ADEK om onderzoek te doen.

Hanneke Lavieren: We gaan ervan uit dat we zoveel mogelijk studenten willen toelaten. Want hoe meer studenten en onderzoekers meedoen, hoe beter voor ons.

Karin Lachmising: Een tip is ook om eventuele aanvragen naar WWF en GHFS te sturen en aan te geven wat de expertise is.

Interactieve sessie

Karin Lachmising geeft aan dat er Post-Its zullen worden uitgedeeld aan de participanten waarop ze 1 vraag of 1 opmerking mogen schrijven. De Post-It mag ook gebruikt worden om informatie te delen.

Om een beeld te geven van hetgeen de participanten hebben opgeschreven worden een aantal van de briefjes voorgelezen:

- “Over de CBD-gapanalyse van Nancy del Prado: Ik mis de consultatie van het traditioneel gezag.”
- “Over de beleidsmakers: Bij zulke projecten vergeet men vaak de beleidsmakers vanaf het begin te betrekken. Tevens moet de overheid de universiteit duidelijk betrekken.”
- “Een nauwe samenwerking moet worden aangegaan met NIMOS gezien het feit dat activiteiten die gedaan zullen worden min of meer ook gedaan zullen worden met NIMOS.”
- “Is er aandacht voor gebrek aan vertrouwen bij stakeholders onderling?”
- “Hoe staat het met de vervuiling in het land? Wat zijn de acties hiertegen?”

Doordat er verschillende vragen zijn gesteld, moet er vanuit het project nu worden gereageerd. Een van de doelstellingen van het project is ook het waarborgen van een goede communicatie met de stakeholders.

Volgende stappen

Monique Pool geeft aan dat de eerstvolgende stap zal zijn het inventariseren van de openstaande vragen en kwesties. Hierna wordt aan de participanten geraagd om twee enquête-formulieren in te vullen en wordt aangegeven dat de tijdslijn van het project online beschikbaar is, om het verloop van het traject zo transparant mogelijk te houden.

Indien men nog vragen heeft, kan altijd contact worden opgenomen via de volgende email adressen:

- desire@greenfundsuriname.org
- mhiwat@wwf.sr
- claudinesakimin@yahoo.com
- meolala2510@gmail.com

Karin Lachmising bedankt de participanten voor hun input en geeft het woord aan mw. Claudine Sakimin.

Afsluiting

Claudine Sakimin van Natuurbeheer bedankt de participanten voor hun input. Het zal belangrijk zijn om meer overheidsinstanties en ook het traditioneel gezag te betrekken bij dit project, waarvoor 3,5 jaar is uitgetrokken. Er zullen goede afspraken worden gemaakt om het project zo effectief mogelijk te laten verlopen. Benadrukt wordt dat alle projectdragers te allen tijde per mail benaderd kunnen worden.

Namens alle projectdragers spreekt zij andermaal haar dank uit aan de participanten en eindigt de workshop.

APPENDICES

Appendix A: Workshop Agenda

AGENDA 2-Daagse WORKSHOP VOOR START VAN HET EU Marine Spatial Planning Project SURINAME

DAY 1				
Van	Tot	Tijd	Onderwerp	Presentator
8:00 AM	8:30 AM	0:30	Inloop en registratie	
8:30 AM	8:40 AM	0:10	Welkom door WWF Guianas	Facilitator
8:40 AM	8:55 AM	0:15	Introductie van het project door WWF & NCD	WWF, LBB
8:55 AM	9:15 AM	0:20	Openingstoespraken door bewindslieden	Min ROGB, CBD focal point
9:15 AM	9:30 AM	0:15	Overzicht van SDG en Aichi doelstellingen	NCD

9:30 AM	9:40 AM	0:10	Mariene ruimtelijke ordening en ecosysteem gebaseerde aanpak	WWF
9:40 AM	10:25 AM	0:45	Een overzicht van het project, de doelstelling, de activiteiten en verwachte resultaten	NCD
10:25 AM	10:40 AM	0:15	Koffie pauze	
10:40 AM	11:10 AM	0:30	Project werkplan en tijdlijn inclusief mijlpalen en deadlines voor alle aspecten van het project	WWF
11:10 AM	11:55 AM	0:45	Mariene ruimtelijke ordening (films uit de regio)	
11:55 AM	12:55 PM	1:00	lunch	
12:55 PM	1:25 PM	0:30	Omschrijving van het geografische gebied en het ecosysteem	GHFS
1:25 PM	1:55 PM	0:30	De zee van Suriname	GHFS
1:55 PM	2:25 PM	0:30	Mariene ruimtelijke ordening in de regio	Kim Baldwin
2:25 PM	2:40 PM	0:15	Afsluiting van dag 1	NCD
DAY 2				
Van	Tot	Tijd	Onderwerp	Presentator
8:00 AM	8:30 AM	0:30	Inloop en registratie	
8:30 AM	8:45 AM	0:15	Opening van dag 2 met een samenvatting van dag 1 en een overzicht van dag 2	WWF
8:45 AM	9:30 AM	0:45	P3DM voorbeelden van de regio	Kim Baldwin
9:30 AM	11:30 AM	2:00	Mariene ruimtelijke ordening werkgroep	GHFS
11:30 AM	11:45 AM	0:15	Koffie pauze	
11:45 AM	12:05 PM	0:20	CBD gap-analyse en wet en regelgeving evaluatie	Nancy del Prado
12:05 PM	1:05 PM	1:00	Lunch	
1:05 PM	2:05 PM	1:00	Interactieve sessie	ALL
2:05 PM	2:20 PM	0:15	Delen van de volgende stappen met de stakeholders	GHFS
2:20 PM	2:35 PM	0:15	Workshop evaluatie	WWF
2:35 PM	2:50 PM	0:15	Afsluiting van de workshop	LBB, WWF

Appendix B: Stakeholder Lijst

	NAAM	FUNCTIE	ORGANISATIE	TEL	EMAIL
1	Dhr. V. Aloema	Secretaris	Vissersvereniging Galibi	8244024	
2	Dhr. Baselien Pane	Voorzitter	Vissersvereniging Galibi	8629481	
3	Tjon-afro Janine		Vissersvereniging Coronie	8568149	
4	Kimberly Baldwin		University of West Indies		baldwin.kimberly@gmail.com
5	H. Lageveen		Dutch Embassy		heine.lageveen@minbuza.nl
6	Phagu G		Anton de Kom Universiteit Suriname (AdeK)	8516750	gunokenneth@hotmail.com
7	Mevr. Kathleen Gersie MSc	Lecturer Coastal & River Morphology	Anton de Kom Universiteit Suriname (AdeK)	857 8054	Kathleen.Gersie@uvs.edu
8	Rambharosa D.		Anton de Kom Universiteit Suriname (AdeK)	8897416	drambharosa@hotmail.com
9	Obergh Davita		Adekus Richting Milieu Wetenschappen	8541809	davita_obergh@hotmail.com
10	Samson Shayenne		Adekus Richting Milieu Wetenschappen	8926382	cheyenne_simone@hotmail.com
11	Lang Remesa		Adekus Agrarische Productie Bosbouw	8235946	remesa23@hotmail.com
12	Sontowinggolo Genevieve		Adekus Agrarische Productie Bosbouw	7183169	gen_sonto@hotmail.com
13	Mevr. Sheryl Starke		National Zoological Collection of Suriname		nzcs@uvs.edu
14	Dhr. Ricardo Pane	Kapitein Christiaan Kondre	Dorpsbestuur van Galibi		
15	Dhr. Silowen Alamyaware	Kapitein Langaman Kondre	Dorpsbestuur van Galibi	8123595	
16	Marijke Sonneveld		Stichting Projekta	8281128	projekta@sr.net
17	Dhr. Heini Langaman		STIDUNAL/ Dorpsbestuur Galibi	8905015	h.langaman@hotmail.com
18	S. Marhe		Conservation International	7460006	smarhe@conservation.org
19	S. Brandon		Stichting Warappa Conservation	8534100	sd_brandon@hotmail.com
20	Mevr. Monique Pool		Green Heritage Fund Suriname (GHFS)	8574990	monique@greenfundsuriname.org
21	Dhr. Desire Simons		Green Heritage Fund Suriname (GHFS)	8593139	desire@greenfundsuriname.org
22	M. De Boer		Green Heritage Fund Suriname (GHFS)	31611411056	marijkedeboer@hotmail.com
23	Mevr. Loes Trustfull		Stichting SORTS	8731401	nelloes@sr.net
24	W. Tokoe		Myrjsi Tours Suriname	8835036	wijnbrg@galibi-tours.com

25	Rachelle Bong A Jam		Attune development	8980550	rachelle@attuneteam.org
26	Mevr. Nancy Del Prado		Consultant		nancydel@yahoo.com
27	A. Breeveld		UNDP -Global Climate Change Alliance Suriname Adaptation Project (GCCA+)	8787879	adley.breeveld@undp.org
28	Mevr. Haidy Malone		Global Climate Change Alliance Suriname Adaptation Project (GCCA+)		haidy.malone@undp.org
29	Marci Gompers		Kabinet President Coordinatie Milieu	8654883	marcigompers@gmail.com
30	Telgt J.		Staatsolie Maatschappij Suriname N.V.	8811531	jteltgt@staatsolie.com
31	S. Mangalsing		Staatsolie Maatschappij Suriname N.V.	8710554/ 0375222 ext.#6	smangalsing@staatsolie.com
32	John Mc Kenna		Tullow Suriname B.V.		john.mckenna@tulloil.com
33	Meghoe-Bhairi L.		Head Quarters District Saramacca	8603108/ 0327146	mgdsaramacca@hotmail.com
34	Noordzee J.		Head Quarters District Wanica	7108424	womenofglory@hotmail.com
35	Rayner Mc Andrew		EPA-Guyana	592629818 5	epa.brm@gmail.com
36	Romeo Lala		Ministry of Physical Planning, Land and Forest Management (Ministerie van Ruimtelijke Ordening, Grond- en Bosbeheer)	479421	meolala2510@gmail.com
37	Claudine Sakimin	Head of the Nature Conservation Division	Nature Conservation Division (NCD) of the Suriname Forest Service (De Dienst 's Lands Bosbeheer - LBB)	479431	claudinesakimin@yahoo.com
38	Dhr. Hesdy Esajas	Hoofd	Nature Conservation Division (NCD) of the Suriname Forest Service (De Dienst 's Lands Bosbeheer - LBB)	8788554	hesdyesajas@gmail.com
39	Rajni Sewpersad		Nature Conservation Division (NCD) of the Suriname Forest Service (De Dienst 's Lands Bosbeheer - LBB)	8707583	rajni.sewpersad@outlook.com
40	Mevr. Tenden Riedewald P.		Bestuursdienst Min. van RO	8688435	Riedewaldd@gmail.com
41	M. Hiwat	Marine Officer	WWF Suriname		mhiwat@wwf.sr
42	Monique Sewnath		National Institute for Environment and Development in Suriname (NIMOS)	490044	msewnath@nimos.org

43	Murg Shannon		NIMOS	490044	smurg@nimos.org
44	A. Kromodimedjo		NIMOS	490044	akromoredjo@nimos.org
45	Fung A Loi Ryan		Maritime Authority Suriname (MAS)	8705620	rfungaloi@mas.sr
46	Margherita Solca		WWF EPO	324716525 93	msolca@wwf.eu
47	Gemin H.	District Council	District Commewijne	8761185/ 722000	hedwig.gemingrassalco.co m
48	Dhr. Zunder	Ondervoorzi tter	District Coronie	8748637	martinzunder@gmail.com
49	Autar V.		Head Quarters District Commewijne	8826525	commewijnejur.zaken@hotmail.com
50	K. Sitaram	District Council	District Nickerie	8705472	Kiran-Sittah@hotmail.com
51	Sitarram V. D.		Headquarters District Wanica	8673626	
52	Khedoe A.	District Council	District Wanica	8686327	khedoea@hotmail.com
53	Odacy Davis		Protected Areas Commission		odavis.pac@gmail.com
54	K. Wijsman		New school		katinka.wijsman@newschool.com

Appendix C: Workshop Evaluatie Formulier

Datum: _____

Welke onderwerpen of aspecten van de workshop vond u het interessantst of bruikbaar? Beoordeel elk onderwerp of aspect van de workshop op een schaal van 1 tot 5 door het juiste nummer te omcirkelen: 1= helemaal niet mee eens; 2 = niet mee eens; 3 = weet het niet; 4 = mee eens; 5 = helemaal mee eens.

						Comments
1. De workshop was goed georganiseerd	1	2	3	4	5	
2. De agenda was goed gestructureerd	1	2	3	4	5	
3. De presentaties waren duidelijk en goed te begrijpen	1	2	3	4	5	
4. De presentatoren spraken duidelijk	1	2	3	4	5	
5. De facilitator demonstrated comprehensive knowledge of subject matter	1	2	3	4	5	
6. De werkgroep sessie was nuttig	1	2	3	4	5	
7. Er was voldoende mogelijkheid voor discussie, interactie en om vragen te stellen	1	2	3	4	5	
8. De locatie van de workshop was goed	1	2	3	4	5	
9. Ik heb een goed begrip van het project en de onderwerpen gekregen	1	2	3	4	5	

10. Wat is uw algehele beoordeling van de workshop?

11. Welke onderwerpen of aspecten van de workshop vond u het meest waardevol en bruikbaar?

12. Welke sessie vond u het meest informatief?

13. Heeft u suggesties of verbeter punten voor de workshop?

14. Hoe denkt u, na deze workshop te hebben bijgewoond, een bijdrage te kunnen leveren aan het EU Marine Spatial Planning Project?

15. Additionele commentaar of suggesties:

Appendix Lijst van Videos die tijdens de workshop vertoond zijn